

Motion till riksdagen

2021/22:4167

av **Acko Ankarberg Johansson m.fl. (KD)**

En socialtjänst att lita på

Innehållsförteckning

Förslag till riksdagsbeslut.....	3
Motivering	5
Socialtjänstens medarbetare	6
Stärk socialsekreterarens kompetens och ansvar	6
Ett nationellt socialtjänstcentrum	7
Barn	7
Barnkonventionen som svensk lag	7
Barn i ekonomisk utsatthet	7
Höjt barnrelaterat bostadsbidrag	7
Fritidskort för barn	8
Barn som inte längre kan bo hemma	10
Förbättrade förutsättningar för barn i samhällets vård.....	10
Familjehem.....	11
Förstärkning av familjehem och jourhem	12
Möjliggör förlängd familjehemsplacering vid gymnasiestudier	12
Undvik omplacering av barn.....	12
Överväg vårdnadsöverflyttning oftare och tidigare	13
Tvängsvård.....	13
Boende för barn och ungdomar med samsjuklighet.....	15
Familjehem – lämpligast boende för ensamkommande.....	15
Vanvård i statens regi.....	16
Sociala insatser mot gängkriminalitet.....	16
En skola som förebygger brott	16
Utbyggd läxhjälp.....	16

Psykiatriambulanser	17
Barn som har utsatts för brott	17
Fler och bättre barnahus	18
Barnets rättigheter i rättsprocessen måste stärkas.....	18
Vårdnad och umgängesrätt i fall där förälder utövat våld	18
Förebygg övergrepp mot barn.....	19
Säker skolgång för barn i skyddat boende	19
Barn som anhöriga.....	19
Sociala utfallskontrakt	20
Sociala brottsförebyggande insatser	21
Samverkan mellan myndigheter	22
Föräldrastöd.....	22
Föräldraskapsstöd	23
Familjecentral och öppen förskola.....	24
Familjerådgivning och familjerådgivningscheckar	25
Familjerättsliga frågor	26
Faderskapsbekräftelse och gemensam vårdnad före barnets födelse	26
Vikten av samarbetsamtal vid separation.....	27
Vårdnadsfrågor	27
Obligatoriska medlingsförfaranden	28
Samverkansteam	29
Stärk barnens rättigheter – särskilt där våld har förekommit	29
Två vårdnadshavare – inte fler	29
Nationellt kunskapscentrum	30
Personer med funktionsnedsättning.....	30
Äldre	31
Missbruksproblematik	31
Förebyggande arbete.....	31
Vård och behandling.....	32
Våld i nära relationer	32
Hemlöshet.....	34
Bostad först – evidensbaserat och ekonomiskt effektivt	35

Förslag till riksdagsbeslut

1. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att stärka socialsekreterarens kompetens och ansvar och tillkännager detta för regeringen.
2. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att identifiera och implementera insatser som syftar till att stärka kvaliteten inom den sociala barn- och ungdomsvården och tillkännager detta för regeringen.
3. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om ett nationellt kunskapscentrum för den sociala barn- och ungdomsvården och tillkännager detta för regeringen.
4. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om uppföljning av förverkligandet av barnkonventionen som svensk lag och årliga rapporter till riksdagen om hur genomförandet sker och tillkännager detta för regeringen.
5. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen på lämpligt sätt bör uppmärksamma Janusz Korczaks arbete och påverkan på FN-deklarationen om barns rättigheter och tillkännager detta för regeringen.
6. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att införa ett fritidskort för barn och tillkännager detta för regeringen.
7. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att stärka kommunernas ansvar för barn som omhändertagits och drabbats av vanvård, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
8. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om förbättrade förutsättningar och villkor för familjehem och jourhem och tillkännager detta för regeringen.
9. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att se över frågan hur man undviker sammanbrott som resulterar i omplacering av barn, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
10. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att vårdnadsöverflyttning bör övervägas årligen och tillkännager detta för regeringen.
11. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att adoption ska övervägas när en placering har pågått en viss tid, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
12. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att säkerställa psykiatrisk kompetens och användandet av evidensbaserade behandlingsmetoder inom Statens institutionsstyrelse (Sis) och tillkännager detta för regeringen.
13. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att avskiljningar enbart ska göras när det är nödvändigt för att skydda det enskilda barnet eller andra personer, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
14. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att det ska tydliggöras i lagstiftningen att legitimerad hälso- och sjukvårdspersonal ska ansvara för fortlöpande uppsikt under avskiljning och närvara vid bältesläggning och tillkännager detta för regeringen.
15. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att fastspänning med bälte av patienter under 18 år på sikt ska tas bort och att det ska vara obligatoriska uppföljningssamtal efter varje avslutad tvångsåtgärd, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.

16. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om lagändringar som gör att visitationer kan göras i betydligt fler fall än i dag och tillkännager detta för regeringen.
17. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att tillgång till mobiler eller andra digitala tjänster bör kunna begränsas avsevärt och inte behöva omprövas var fjortonde dag, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
18. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att eftervård i olika form bör finnas som en möjlighet i syfte att säkerställa att de motivationsprogram och behandlingsprogram som genomförs under den slutna ungdomsvården kan fullföljas även då LSU-vården upphör, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
19. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att utreda ansvar och samarbetsformer mellan Sis och Kriminalvården när det gäller unga gängkriminella och tillkännager detta för regeringen.
20. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att inrätta boenden för barn och ungdomar med svår samsjuklighet mellan psykisk sjukdom och missbruksproblematik med hälso- och sjukvården som huvudman, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
21. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att öka rekryteringen av familjehem av god kvalitet och tillkännager detta för regeringen.
22. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att sekretesslagstiftningen bör förändras så att berörda myndigheter inom barnhusen kan samarbeta utan hinder av sekretess, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
23. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om vanvård i statens regi och tillkännager detta för regeringen.
24. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att synliggöra barn i rättsprocessen samt barn som bevittnat våld i hemmet, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
25. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att förskolepersonal ska få genomgå utbildning i arbetssätt som stärker barns integritet i syfte att förebygga sexuella övergrepp, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
26. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om barn som anhöriga och tillkännager detta för regeringen.
27. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om kunskapshöjande insatser inom socialtjänsten och tillkännager detta för regeringen.
28. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om SSPF-samverkan och tillkännager detta för regeringen.
29. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att kommunerna ska vara skyldiga att erbjuda minst två föräldrastödsprogram under barnens uppväxt och tillkännager detta för regeringen.
30. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att sänka trösklarna för familjerådgivning genom att införa en familjerådgivningscheck och tillkännager detta för regeringen.
31. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att det bör finnas minst en familjecentral i varje kommun och tillkännager detta för regeringen.
32. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om vikten av att alla vårdnadshavare erbjuds samarbetsamtal vid en separation, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.

33. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om ett narkotikafritt samhälle och tillkännager detta för regeringen.
34. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om ett nationellt kunskapscentrum för frågor om önskad sexualitet och prevention av sexuellt våld och tillkännager detta för regeringen.
35. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att Socialstyrelsen bör ges i uppdrag att utarbeta regler för hur Bostad först ska vara den primära insatsen för hemlösa/bostadslösa personer med samtidig beroendesjukdom och tillkännager detta för regeringen.
36. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att kommunerna bör införa eller utvidga användandet av modellen Bostad först och tillkännager detta för regeringen.

Motivering

De sociala nätverken skapas av människor tillsammans. De är en naturlig och avgörande del av våra liv. Dessa sociala nätverk framstår som särskilt betydelsefulla när människor drabbas av svårigheter av olika slag. Välfärdssamhället ska bygga på att enskilda och grupper av människor som familj, grannar och föreningar i första hand ges möjlighet att ta ett stort ansvar för den nära omgivningen. Med subsidiaritetsprincipen, det vill säga att beslut fattas på lägsta möjliga nivå, som grund ska det offentliga stödja de naturliga nätverken. Men det offentliga har det yttersta ansvaret för att alla ska kunna leva ett tryggt och värdigt liv. Offentlig, ideell och privat verksamhet ska komplettera varandra.

Målet för Kristdemokraternas socialpolitik är att stödja gemenskaperna och de enskilda människorna till egen försörjning och god omvårdnad och möjliggöra aktivt deltagande i samhället. Socialtjänsten har därför en vid och fundamental uppgift inom det offentliga. Socialtjänsten har det yttersta ansvaret för att människor i kommunerna ska ha det bra, tak över huvudet och mat på bordet. Uppdraget är dock vidare än så och handlar om att ge trygghet socialt och ekonomiskt och arbeta för goda levnadsvillkor och delaktighet i samhällslivet. Socialtjänsten har således ett brett områdesansvar som ska ses både geografiskt och innehållsmässigt. Det ställer stora krav och är en av kommunens huvuduppgifter.

De senaste åren har socialtjänsten präglats av ett allt större uppdrag genom att fler människor behöver hjälp under en del av livet. Samtidigt har personalbristen blivit akut inom flera områden och såväl kontinuitet som kvalitet påverkas. Kommunerna har ansvar för socialtjänsten och även om de generella statsbidragen blivit större, upplever de flesta kommuner ett allt större tryck genom personalbrist och ökade kostnader som inte möts av tillräckligt ökade statsbidrag. I sammanhanget bör påtalas att kommuner och regioner främst är beroende av att antalet arbetade timmar ökar. Genom en hållbar tillväxt med fler jobb ges kommuner och regioner uthålliga möjligheter att anställa och behålla personal. Det är på det sättet välfärden långsiktigt säkras i ekonomiska termer. Men det krävs också reformer som påverkar förutsättningarna för verksamheten och uppdraget. Den kraftiga ekonomiska nedgång som drabbat oss till följd av pandemin gör att staten behöver bidra med ökat generellt stöd och varje kommun har att prioritera så att ekonomiska resurser används till att klara kärnuppdraget.

Om socialtjänsten tillåts försämrans genom brist på personal och ekonomiska resurser när uppdraget ökar uppstår ett välfärdssvek. Människor har på goda grunder rätt att förvänta sig att socialtjänsten klarar sitt uppdrag som yttersta skyddsnät och att den kan ge stöd och hjälp till den som inte klarar sig själv. Vi ser de problem som finns och föreslår reformer som leder till att människor kan lita på att välfärden fungerar.

Socialtjänstens medarbetare

Socialtjänsten och dess medarbetare utför ett viktigare och svårare arbete än de får erkännande för. Att ytterligare stärka professionens ställning, kompetens och auktoritet i det arbetet är därför en viktig politisk uppgift.

Stärk socialsekreterarens kompetens och ansvar

Genom stöd och handledning samt möjligheter till specialist- och vidareutbildning stärks kompetensen hos personalen i den sociala barn- och ungdomsvården. En långsiktig satsning behövs för att stärka kompetensen. Efter förslag från oss och andra partier under riksdagsåret 2020/21 har ett tillkännagivande getts till regeringen om kompetenskrav inom socialtjänsten.¹ Regeringen bör snarast återkomma om det och lägga till åtgärder till stöd för socialsekreterarna.

En god tillgång till handläggare med rätt kompetens är viktigt för dem som behöver stöd och hjälp från socialtjänsten. Myndigheten för vård- och omsorgsanalys kom i sin rapport fram till att bemanningsläget i socialtjänsten förbättrats och det har skett en generationsväxling. På längre sikt väntar dock utmaningar. En utmaning är att då en stor del av handläggarna är unga och oerfarna ställs ytterligare krav på stöd och kompetensutveckling.²

För att socialtjänsten ska fungera på ett bra sätt är det avgörande att personalen kontinuerligt får del av kompetenshöjande insatser. Likaså är det viktigt att socialtjänstens olika arbetsinsatser grundar sig i metoder som är beprövade och fungerar, och här krävs forskning om redan etablerade arbetssätt samt utveckling av nya metoder. Vilket tydligt påvisas av Socialstyrelsens skrivning ”Kommunerna behöver stärka sina förutsättningar att genomföra rättssäkra barnutredningar och uppföljningar av insatser till barn. En fjärdedel av handläggarna har mindre än ett års erfarenhet av barnutredningar och andelen handläggare med mer än fem års erfarenhet har minskat med 14 procentenheter mellan 2014 och 2019”³. Vi anser därmed att det finns behov av att stärka socialsekreterarens kompetens och ansvar. Vi anslår medel till en nationell samordning och stöd av socialtjänstens arbete med barn och unga, 10 miljoner kronor per år 2022–2024, och gör en satsning på kunskapshöjande insatser och metodstöd inom socialtjänsten om 240 miljoner kronor 2022 och 160 miljoner kronor 2023.

¹ Socialutskottets betänkande SoU:24 2020/21.

² Enkät Öppna Jämförelser Socialtjänst, kommunundersökning, 2016–2020, Socialstyrelsen.

³ Öppna jämförelser 2019 – social barn- och ungdomsvård, Socialstyrelsen, 2019.

Ett nationellt socialtjänstcentrum

Socialtjänsten är med självklarhet lokal. Det är i kommunen som socialtjänsten har att ta områdesansvar och bedöma insatserna utifrån förutsättningarna. Samtidigt finns i många fall behov av kunskapsinsamling och forum för spridning av densamma. Då kan ett nationellt kompetenscentrum vara ett gott stöd för socialtjänsten. Nationellt kompetenscentrum anhöriga (NKA) är ett gott exempel på vad ett nationellt kompetenscentrum kan medföra för såväl professionen som, i detta fall, anhöriga och deras närstående. Regeringen föreslår i den aktuella budgetpropositionen ett kompetenscentrum för äldreomsorgen, vilket vi välkomnar.

Kristdemokraterna föreslår att regeringen utreder hur ett motsvarande kunskapscentrum kan inrättas för den sociala barn- och ungdomsvården. Den nationella organisationen ska fungera som ett kompetenscentrum med fokus på hur särskilda behov kan mötas på bästa sätt. Exempelvis har utvecklingen med unga gängkriminella och många nyanlända ställt stora krav på socialtjänsten runt om i landet och kunskapsinhämtning och kunskapsspridning kan vara till stor nytta för hela landet om det görs samlat.

Barn

Barnkonventionen som svensk lag

Kristdemokraterna var ett av de allra första partierna att förespråka att barnkonventionen införlivas i svensk lag enligt norsk modell. Lagen är på plats sedan den 1 januari 2020 och är ett viktigt steg för att ge barn bättre skydd och stärkta rättigheter.

Samtidigt räcker det inte med att barnkonventionens rättsliga ställning stärks. För att vi ska kunna efterleva barnkonventionen behövs ett perspektivskifte till barnens perspektiv och att detta genomsyrar allt offentligt arbete som rör barn direkt eller indirekt. Inte minst är det viktigt för att barns rättigheter inte ska fortsätta stå tillbaka när konflikter mellan barns och vuxnas intressen oundvikligen uppstår. Det är viktigt att följa upp hur tillämpningen av barnkonventionen som lag efterlevs. Vi föreslår att regeringen på lämpligt sätt följer upp arbetet med att förverkliga barnkonventionen och årligen rapporterar till riksdagen hur genomförandet sker.

Janusz Korczaks banbrytande tankar och sätt att se på barnen och lärande var välkänt redan under hans levnadstid. Utan Korczak hade sannolikt FN:s konvention om barnets rättigheter sett annorlunda ut. Det finns anledning att uppmärksamma Korczak under kommande år när nu barnkonventionen blivit lag. Vi vill att regeringen på lämpligt sätt uppmärksammar Janusz Korczaks arbete och påverkan på den kommande FN-deklarationen om barns rättigheter.

Barn i ekonomisk utsatthet

Höjt barnrelaterat bostadsbidrag

Kristdemokraterna fortsätter att prioritera de familjer som lever i ekonomisk utsatthet. Bostadsbidraget är det familjepolitiska stöd som bäst når barnhushåll med låg ekonomisk standard. Av de drygt 165 000 hushåll som mottog bostadsbidrag i december 2019

var fyra femtedelar barnhushåll. Av de barnfamiljer som fick bostadsbidrag var drygt 57 procent ensamstående kvinnor. Bostadsbidraget är alltså av särskilt stor betydelse för ensamstående kvinnor, som ofta lever under knappa ekonomiska omständigheter.

Bostadsbidraget har under en längre tid släpat efter. Antalet hushåll med bostadsbidrag har minskat sedan slutet av 1990-talet och förklaringarna är främst regeländringar 1997 och att inkomsterna stigit samtidigt som inkomstgränserna för bidraget har varit oförändrade. Enligt Riksrevisionens rapport om bostadsbidraget har främst ensamstående med barn halkat efter.

Regeringen föreslog i vårändringsbudgeten för 2021 en förstärkning av bostadsbidraget till barnfamiljer under en begränsad tid, med anledning av den ekonomiska situation som uppstått på grund av pandemin. Boendekostnaden är den största enskilda kostnaden för många hushåll, och för att minska risken att barnfamiljer inte kan betala sina boendekostnader menade regeringen att det var lämpligt att under en begränsad tid åter förstärka bostadsbidraget till barnfamiljer.

För att stötta de barnfamiljer som har det sämst ställt vill Kristdemokraterna höja det barnrelaterade bostadsbidraget med 200 kronor per månad för ett barn, 400 kronor för två barn och 600 kronor för tre eller fler barn. Ett höjt bostadsbidrag kan medverka till att färre barnfamiljer behöver ekonomiskt bistånd och därmed minska marginaleffekterna av att gå från bidrag till arbete.

Genom förbättringarna i bostadsbidraget får familjer med lägre inkomster ett stöd ända tills barnen blir 18 år. Vi föreslår även att inkomsttak i bostadsbidraget höjs med 30 000 kronor, vilket gör att färre behöver söka försörjningsstöd. För detta avsätter vi sammanlagt 600 miljoner kronor 2022–2024.

Fritidskort för barn

Den psykiska hälsan har försämrats, vilket påverkar barns framtidsutsikter. Orsakerna kring detta skiftar, men sammantaget finns anledning att arbeta för en bättre psykisk hälsa i ett brett perspektiv. Barn rör sig allt mindre – trots att vi vet mer om hälsokonsekvenserna av stillasittandet: barnets muskler, hjärta, motorik, balans, BMI, sömnkvalitet och koncentrationsförmåga försämras. Pandemin har dessvärre inneburit minskad rörelse, enligt en rapport från Generation Pep. Enligt rapporten svarar 1 av 5 barn att de rört sig mindre under pandemin. Rapporten visar också att bara nio procent av barn och unga når upp till rekommenderade nivåer när det gäller kost och fysisk aktivitet.

Barn blir lugnare, får mindre ångest och oro, blir mer nöjda med sig själva och skolresultat kan förbättras med mer motion. De som söker till barn- och ungdomspsykiatri (bup) med lindrig psykisk ohälsa får där alltid frågor om hur mycket de rör sig och hur de sover – får man ordning på det så räcker det för många för att må bättre.

Stiftelsen Friends årsrapport för 2021⁴ visar också en utbredd ensamhet bland många barn och unga. Bland elever i åk 3–6 känner sig mer än en fjärdedel ensamma i skolan. Sexton procent av eleverna i åk 6–9 svarar att de känner sig ensamma i skolan. Många barn vittnar i kontakt med organisationer som Bris om att de upplever att deras föräldrar eller vuxna på skolan inte har tid för dem. Också när det gäller ensamhet finns en koppling till psykisk ohälsa och forskning från Örebro universitet visar att högstadiungdomar som känner sig ensamma löper väsentligt högre risk att få underkända betyg⁵.

⁴ Friendsrapporten 2021, Friends.

⁵ Godkänd eller icke godkänd – en studie om hur erfarenheter av mobbning, skolk och socialt umgänge

Många barn finns dessutom i en ekonomisk utsatthet som leder till segregation och ohälsa. Det finns klara samband mellan ekonomisk utsatthet och klart sämre hälso-utveckling i allmänhet, men även en tydlig koppling till ökad psykisk ohälsa. Allt detta har samhällsekonomiska effekter som är betydande – hälsoeffekterna slår rakt in i den primär- och sekundärkommunala ekonomin.

Men flera av de här problemen hänger faktiskt samman i en lösning: civilsamhällets idrottsklubbar och andra föreningar och församlingar, som spelar en central roll för att mota dessa problem. Men civilsamhället skulle kunna göra långt mer med rätt förutsättningar. Om fler barn skulle få möjlighet att delta i idrott, lägerverksamhet eller barnkör skulle effekterna vara betydande.

Utifrån SCB:s statistik över barns levnadsförhållanden kan konstateras att barn i ekonomiskt utsatta hushåll, barn till ensamstående föräldrar, barn med utlandsfödda föräldrar och barn i arbetarhushåll har en mindre aktiv fritid med lägre deltagande i organiserade fritidsaktiviteter än andra barn. De går därmed miste om integrerande mötesplatser där de träffar andra barn, idrottssammanhang där träning ger både kort- och långsiktiga hälsofördelar och sammanhang med närvarande vuxna som främjar gemenskap och motverkar ensamhet. En förklaring till detta kan vara att barns fritidsaktiviteter är dyra.

Kristdemokraterna anser att det nu behövs en bred reform som stimulerar fler barn till rörelse och föreningsengagemang, med ett särskilt fokus på de barn som finns i ekonomisk utsatthet. Vi avsätter därför drygt 800 miljoner per år 2022–2024 inom utgiftsområde 17 för att införa ett fritidskort till alla barn mellan årskurs 2 och 9. Kortet är laddat med ett ekonomiskt stöd för deltagaravgifter i ledarledda aktiviteter i det svenska föreningslivet samt kulturskolan. Stödets storlek kommer variera utifrån hushållets ekonomi. De flesta barn kommer få minst 500 kronor i stöd per år, men för de som finns i hushåll i ekonomisk utsatthet (där hushållet uppbär bostadsbidrag eller ekonomiskt bistånd) kommer ett betydligt större stöd – 2 400 kronor per år – finnas laddat på kortet. Detta för att alla barn ska få goda möjligheter att delta i idrott eller annan föreningsverksamhet.

Kortet kan, i ett enkelt administrativt system, användas hos de föreningar som är godkända bidragsmottagare av offentliga medel – till en början alla föreningar som får LOK-stöd, alla civilsamhällesorganisationer som får stöd av Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor (MUCF) samt alla kommunala kulturskolor med kriteriet att dessa aktiviteter är riktade till rätt åldersgrupp, att aktiviteterna är regelbundna och ledarledda samt att de främjar ett aktivt deltagande i samhällets gemenskap. Myndigheten bör samtidigt få i uppdrag att utveckla ett system för att fler aktörer ska kunna godkännas och anslutas till kortet.

Barn i ekonomisk utsatthet känner alltför ofta och tidigt stort ansvar för familjens ekonomi och när fritidsaktiviteterna konkurrerar med övriga behov i hushållskassan så uttrycker alltför många barn att de vill sluta med sin träning eller annan fritidsaktivitet. Det är ett ansvar som inte något barn ska behöva ta. Den insikten är viktig. Genom Kristdemokraternas fritidskort kommer ungefär en miljon barn att få ekonomiskt stöd för en aktiv och meningsfull fritid, varav det större stödet ges till ca 150 000 barn.

Barn som inte längre kan bo hemma

En barndom kan inte gå i repris och dessvärre är det så att många personer som har fått samhällsvård under barndomen vittnar om att de har farit illa under uppväxten – att de inte blev lyssnade på, att de inte fick vara delaktiga, att de inte fick det stöd och den omsorg som de behövde för att känna sig trygga eller för att klara sig bra i skolan. De vittnar om att erfarenheten av samhällets bristande stöd inte försvinner bara för att de växer upp och blir vuxna. Istället är det erfarenheter som präglar dem och som de bär med sig under resten av sina liv. Alltför många mår psykiskt dåligt. Alltför många hamnar i dåligt sällskap, utanförskap, missbruk och kriminalitet.

Vi måste stå upp för alla barns rätt till en trygg uppväxt. För de flesta barn i vårt land utgör föräldrarna och familjen tryggheten i tillvaron. Kristdemokraterna anser att barn har rätt till båda sina föräldrar och att ändringar av gällande rätt och praxis ska ta sitt uttryck i barnets bästa. När omsorgen sviktar och familjens nätverk inte räcker till har kommunernas socialtjänst det yttersta ansvaret för att se till att barn som far illa får en så trygg uppväxt som möjligt. När det offentliga tar på sig föräldraansvaret är staten skyldig att ge barnet särskilt skydd och stöd. När man kommer i samhällets vård ska man få det bättre.

Kristdemokraterna genomförde under den dåvarande alliansregeringen flera omfattande reformer för att såväl stödja föräldrar som stärka stödet och skyddet för barn som far illa. Förbättringar har genomförts, men mycket återstår för att vi ska ha en social barn- och ungdomsvård av god kvalitet som sätter barnets bästa i främsta rummet.

Kristdemokraterna ligger bakom den förra regeringens initiativ till att starta ”Barntjänsten på nätet” som ska vara en pedagogisk presentation av bestämmelserna i socialtjänstlagen, SoL, och lagen om vård av unga, LVU. Därigenom kan barn, föräldrar och organisationer enkelt få reda på hur lagstiftning och regelverk kring barn i utsatthet ser ut. Den heter idag ”Koll på soc” (kollpasoc.se).

Förbättrade förutsättningar för barn i samhällets vård

Det är få saker som är så viktiga som att trygga ett barns uppväxt. Barnets bästa – barnets trygghet – måste väga tyngre än föräldrars rätt till sina barn. Men så är det inte idag och det är särskilt tydligt när det gäller barn och unga som behöver samhällsvård när föräldrarnas omvårdnad, trygghet och omsorg brister.

När en orosanmälan görs eller när socialtjänsten på annat sätt uppmärksammas på risker för barnet startar en mycket viktig process där många är inblandade. Barns bästa ska sättas i främsta rummet i alla de insatser som görs. Barnets biologiska föräldrar behöver stöd utifrån sina förutsättningar. Socialtjänstens medarbetare ska utifrån detta skyndsamt utreda på vilket sätt stöd och insatser ska ges. Det är därför av största vikt att socialsekreterarna har goda kunskaper och kontinuerlig möjlighet till kompetensutveckling för att klara det som krävs vid samhällsvård. Socialstyrelsen har en bred palett av kunskapsstöd till socialtjänsten, men för att det ska kunna implementeras och användas utifrån individuella bedömningar måste varje socialsekreterare ha tid för kunskapsinhämtning och kollegiala samtal. Det är därför av stor vikt för den sociala barn- och ungdomsvården att socialsekreterarna har arbetsvillkor som möjliggör detta.

Den sociala barn- och ungdomsvården måste förbättras, dels genom lagstiftning som reellt sätter barns bästa i främsta rummet, dels genom andra reformer som stärker förutsättningarna för en bra samhällsvård. Kristdemokraterna har tillsammans med

andra partier i socialutskottet drivit på för ett stort antal förändringar. Vi har åstadkommit skarpa lagändringar under 2020/21 som innebär förändringar avseende vårdnadsöverflyttningar, skarpare krav på rättsliga ombud, aktuella vårdplaner m.m. Vi har därutöver tillsammans med en majoritet i riksdagen fått gehör för 26 s.k. tillkännagivanden till regeringen som sammantaget innebär en rad krav på starkare rätt för barn, ökad kompetens och bättre uppföljning. Dessutom genomför socialutskottet en utredning i syfte att forma en lagstiftning som gör barnets bästa till ett eget rekvisit. Föräldrars rätt sätter fortsatt barn i andra rummet och det är genom att barnets bästa blir ett eget rekvisit som vi kan realisera barnkonventionen på riktigt. Riksdagens utredningsarbete ska redovisas under våren 2022.

Att säkra barns rättigheter, det kommer alltid vara vuxnas ansvar. Det ansvaret kommer vi kristdemokrater fortsätta genom att tålmodigt arbeta med att stärka den sociala barn- och ungdomsvården. Regeringen bör återkomma under våren 2022 med en skrivelse till riksdagen där den samlade situationen avseende den sociala barn- och ungdomsvården beskrivs tillsammans med vilka åtgärder regeringen avser att genomföra.

Familjehem

Familjehem, jourhem och kontaktfamiljer/kontaktpersoner har en oerhört viktig uppgift för barn och ungdomar som behöver omsorg och trygghet utanför den familj som de fötts in i. Socialstyrelsens rapport för 2019 visar att ca 31 100 unga fick en insats med heldygnsomsorg varav 66 % fick vården i familjehem. Ca 34 600 fick en behovsprövad öppenvårdsinsats. De flesta insatserna skedde på frivillighetens grund.

Kristdemokraterna har tidigare drivit igenom förbättringar på detta område. Det handlar om att familjehemmen ska ges den utbildning som behövs, att verka för att de barn och unga som placerats i ett familjehem, jourhem eller hem för vård eller boende (HVB) får hälso- och sjukvård och att en särskild socialsekreterare ska ansvara för kontakterna med barnet eller den unge. Den särskilt utsedda socialsekreteraren ska besöka barnet regelbundet och i den omfattning som är lämplig utifrån barnets och den unges behov och önskemål. För att stärka kvaliteten i verksamheten har socialnämnden ett ansvar för att se till att det finns rutiner för att förebygga, upptäcka och åtgärda risker och missförhållanden. Ytterligare reformer behövs för att säkerställa att familjehem och hem för vård och boende håller högsta möjliga kvalitet.

Familjehemsplacering är oftast det bästa alternativet. Men en rapport från Inspektionen för vård och omsorg (Ivo) konstaterar 2017 att familjehemsplacerade barn och unga oftare har större risk för psykisk och somatisk ohälsa när de blir vuxna. Därför är socialtjänstens arbete med familjehemsplaceringar och uppföljningar av desamma oerhört angeläget.

I Sverige har vanvård av barn som omhändertagits uppmärksammats genom olika utredningar, vilket också i vissa fall lett fram till statlig ersättning enligt förordning 2012:666. Men övergrepp och vanvård mot barn som omhändertagits av sociala myndigheter förekommer fortfarande, trots den lagstadgade tillsynen. Att utkräva ansvar från sociala myndigheter eller socialnämnd för att barn som omhändertagits utsätts för övergrepp är i praktiken mycket svårt idag. Det förekommer brister i utredningar som i slutändan drabbar det enskilda barnet utan att någon ställs till svars. Kristdemokraterna anser att det bör övervägas om ett barn eller en ungdom som omhändertagits av sociala myndigheter och drabbas av vanvård eller andra övergrepp i ökad utsträckning ska kunna få skadestånd av det offentliga.

Kristdemokraterna har under lång tid föreslagit att ett nationellt register upprättas över familjehem. Av registret bör det även framgå om det har förekommit missförhållanden från familjehemmens sida för att undvika att placering sker i dessa hem. Detta förslag har glädjande nog fått stöd av en majoritet i riksdagen och vi förutsätter att regeringen kommer återkomma med förslag kring detta så snart som möjligt.

Förstärkning av familjehem och jourhem

Kristdemokraterna anser att det är av största vikt att skapa goda villkor och förutsättningar för familje- och jourhem samt att säkra att kvaliteten är så god som den någonsin kan vara. Familjehemmen utgör en mycket viktig resurs för att kunna ge barn och unga en möjlighet att hitta rätt i sitt liv. Familjehem är en vanlig familj (kan se olika ut, finns inget krav på att det ska vara en kärnfamilj) som erbjuder sig att under kortare eller längre tid ge kärlek och trygghet till ett barn eller en ung människa. I en akut situation där ett barn/en ungdom far illa handlar det om att snabbt, oftast mycket snabbt, hitta ett alternativt boende. Det är då jourhem blir helt avgörande.

Fler familjehem av god kvalitet behöver rekryteras. Men då måste villkoren och förutsättningarna för denna viktiga samhällsinsats förbättras. Det finns ett flertal frågor som behöver utredas i detta sammanhang, bland annat vad gäller rätt till tjänstledighet och villkoren för ersättning från socialförsäkringarna. Även här finns tillkännagivanden från riksdagen som regeringen snarast bör genomföra.

Möjliggör förlängd familjehemsplacering vid gymnasiestudier

När barn som är familjehemsplacerade fyller 18 år förlorar de ofta sitt familjehem eftersom de då blir myndiga. För vissa av dessa unga vuxna fungerar övergången bra, men många hamnar i en stor kris. Det är ofta unga som har en mycket tuff barndom bakom sig, med trauman, separationer och övergrepp, och de har ofta inget skydds nät att falla tillbaka på. De måste på egen hand söka bostad, kunna försörja sig och ta hand om sig själva. Samtidigt som de ska klara sina studier på gymnasiet. Flera av dessa ungdomar blir aktualiserade hos psykiatrin i och med denna kris.

I dag har vårdnadshavare i en ”vanlig” familj försörjningsplikt till dess att barnet fyller 18 år, och om ungdomen studerar på gymnasienivå eller motsvarande kvarstår försörjningsplikten upp till 21-årsdagen. Vi har därför tidigare föreslagit att unga som före 18-årsdagen har varit familjehemsplacerade ska få vara kvar i familjen efter myndighetsdagen om de själva önskar det, till dess att de har slutfört sin gymnasieutbildning. Även detta förslag har vunnit stöd av en majoritet i riksdagen och det finns tillkännagivande som regeringen snarast behöver genomföra.

Undvik omplacering av barn

Inga barn ska behöva omplaceras på grund av att vuxna inte kan hålla sams. Anknytning bör väga tyngre i ärenden som gäller placerade barn, särskilt i frågan om var ett barn ska bo. Domstolarna måste bli bättre på att beakta barnets perspektiv. En översyn bör göras kring familjehemmens uppdrag och hur sammanbrott som resulterar i omplacering av barn kan undvikas.

Överväg vårdnadsöverflyttning oftare och tidigare

Det offentliga ansvar är särskilt stort för barn som har placerats utanför sin egen familj. Det är angeläget att stabilitet och långsiktighet kan säkerställas för placerade barn. Vårdnadsöverflyttning och möjligheten till adoption ska därför övervägas när placeringen pågått en viss tid. Det är uppenbart att barn som placerats anknyter mer till sin nya familj ju längre tid som gått. När lång tid passerat och barnet känner sig som en i familjen måste detta beaktas tydligt när frågan om överflyttning ska avgöras. För mycket små barn kan detta handla om ett år.

Vårdnadsöverflyttning bör därför övervägas årligen och barnet ska ha tillgång till ett offentligt biträde. Vikten av barns anknytning och barnets ålder samt möjlighet att uttala sin önskan, behöver vara vägledande vid bedömningen av vårdnadsöverflyttning.

Även om man slentrianmässigt säger att blod är tjockare än vatten så gäller detta inte alltid. Barn ska inte utsättas för vanvård oavsett vem som brister i omvårdnaden. Vid alla sociala insatser som berör barn ska barnet ha rätt att framföra sin åsikt och det ska vara en del av beslutsunderlaget. Även inom detta område finns tillkännagivande från riksdagen som regeringen snarast behöver genomföra.

Tvångsvård

Riksdagen har med stöd av en majoritet av partier lämnat flera tillkännagivanden om tvångsvård. Framförallt ska regeringen ta fram en ny lag om tvångsvård för barn och unga, LVU, som är tydlig och begriplig och innehåller tydliga mål och krav för tvångsvården och se över hela vårdkedjan

Stärkt kompetens och säkerhet vid Statens institutionsstyrelse (Sis)

Statens institutionsstyrelse (Sis) har boenden för barn och ungdomar som är dömda för brottslighet samt unga där familjehem eller HVB-hem av olika skäl inte bedömts vara aktuellt. Syftet med vistelsen är att det ska vara en temporär lösning, vilket ofrånkomligen leder till ett uppbrott. De barn som är placerade på boenden som drivs av Sis har många gånger en komplex situation och de är i behov av omfattande stöd. De ofta tuffa förhållanden som råder på Sis-boenden kan vara direkt olämpliga för många barn och ungdomar. Det är därför viktigt att bara de unga som behöver den typ av stöd som kan erbjudas på Sis-hem blir placerade där. Goda förutsättningar för och tillräckligt med platser vid familjehem och HVB-hem blir därmed viktiga för att undvika onödiga placeringar hos Sis.

Unga som placeras kan ha ett utåtagerande beteende eller ha ett våldskapital som gör att det krävs särskilda förutsättningar för att vården ska fungera. För att kunna hantera de svåra situationer som då kan uppstå är det av största vikt att personaltätheten är god och att personalen har den specifika kompetens som behövs. Vidare krävs att boenden har de säkerhetsmässiga förutsättningar som behövs. Det är uppenbart utifrån de uppföljningar som görs av Ivo att så inte alltid är fallet. Sociala barn- och ungdomsvården har haft svårigheter under flera år, vilket olika myndigheter och aktörer bekräftar. Enligt Ivos senaste rapport har myndigheten funnit brister i 67 procent av de tillsynsärenden som gjorts under 2017 och 2018, 549 ärenden av totalt 819. De vanligaste bristerna innefattar att personal saknar nödvändig kunskap, att det finns brister vid inskrivning, genomförande och uppföljning av stöd, vård och behandling samt brister i funktionsnedsatta barns och ungas rätt till delaktighet. Utöver detta förekommer det våld,

kränkningar och övergrepp, både av medboende och av personal. Andelen brister är högst vid HVB och stödboenden och lägst vid de särskilda ungdomshemmen⁶.

Det har dessutom uppdagats att det förekommer oegentligheter som inte noterats i myndighetens inspektioner. Bland annat har det rapporterats om avskiljningar som gjorts i stor omfattning och i strid med de rutiner och kriterier som ska uppnås för att överensstämja med lagen. Det är Kristdemokraternas uppfattning att avskiljningar enbart ska göras när det är nödvändigt för att skydda det enskilda barnet eller andra personer. Formen för avskiljningen ska vara så lite begränsande som möjligt och det ska aldrig accepteras att ett barn med tvång frantas möjlighet till mänsklig kontakt. Total isolering är därmed helt oacceptabelt. I en följdmotion i riksdagen⁷ 2020 krävde vi att det ska tydliggöras i lagstiftningen att legitimerad hälso- och sjukvårdspersonal ska ansvara för fortlöpande uppsikt under avskiljning och närvara vid bältesläggning. Det är något vi fortsatt driver. Det har även uppmärksammats att fel typ av nedläggning använts som riskerat att allvarligt skada barnet/ungdomen. Vi inser att det ibland behövs fysisk nedläggning för att i speciella situationer skydda såväl barnet/ungdomen som personalen, men nedläggningen ska då utföras enligt metoder som inte riskerar att medföra allvarliga skador. Vidare anser vi att fastspänning med bälte av patienter under 18 år på sikt ska tas bort och att det ska vara obligatoriska uppföljningssamtal efter varje avslutad tvångsåtgärd.

För de barn och unga som behöver stå under särskilt noggrann tillsyn för att vården ska kunna genomföras är en skyndsam placering på Sis i många fall det enda alternativet. Efterfrågan på platser har ökat och för Kristdemokraterna är det prioriterat att öka antalet platser samt att öka kvaliteten och personalens kompetens. Vidare måste Sis förstärka skalskyddet genom fungerande säkerhetsanordningar. Lagändringar bör också övervägas.

Vi kan idag se att Sis får ta emot allt fler unga som kommer från olika kriminella gängmiljöer. Detta är en företeelse som är relativt ny men ökande, och för att möta detta måste Sis utveckla nya arbetsmetoder för att relevant kunna möta den unge och ha den säkerhet som krävs. Detta är ett arbete som måste bedrivas långsiktigt och som kommer att kosta pengar. Regeringen behöver föreslå lagändringar som gör att visitationer kan göras i betydligt fler fall än idag. Men även för att tillgång till mobiler eller andra digitala tjänster kan begränsas avsevärt och inte måste omprövas var fjortonde dag. Det borde kunna ske åtminstone månadsvis om situationen är sådan att det är mer lämpligt.

Den unge som dömts till sluten ungdomsvård och under verkställighetstiden fyller 18 år kommer att lämna samhällsvården utan krav på eftervård eller uppföljning. Vi menar att eftervård i olika form bör finnas som en möjlighet i syfte att säkerställa att de motivationsprogram och behandlingsprogram som genomförs under den slutna ungdomsvården kan fullföljas även då vården utifrån lagen om verkställighet av slutna ungdomsvård (LSU) upphör.

Ansvarsfrågor och samarbetet mellan Sis och Kriminalvården behöver utredas mot bakgrund av att allt fler unga med stort våldskapital döms till längre straff med slutna ungdomsvård. Unga med stort våldskapital placeras också med stöd av LVU och även där behöver situationen övervägas. Oavsett huvudman måste säkerhet, kompetens och möjlighet till skarpa åtgärder förstärkas för att klara den aktuella situationen.

⁶ Sociala barn- och ungdomsvården, Inspektionen för vård och omsorg, februari 2020.

⁷ Motion 2019/20:3509 av Acko Ankarberg Johansson m.fl. (KD).

Hur en framtida gränsdragning ska se ut behöver analyseras så att den svarar mot dagens situation och de kommande lagändringar som aviserats avseende borttagen ungdomsrabatt och längre straff.

”Hälso- och sjukvård ingår i SiS uppdrag när det gäller elevhälsan, men myndigheten bedriver utöver det även viss annan hälso- och sjukvård enligt gällande lagar och föreskrifter”, enligt utdrag från Sis hemsida. Det vi vet är att ett mycket stort antal barn/unga som vårdas enligt LVU förutom sociala vårdbehov också har psykiatriska vårdbehov som behöver tillgodoses samtidigt. Enligt Socialstyrelsen kan andelen med både sociala och psykiatriska vårdbehov vara så stor som 70 procent. Sis har dock inte något egentligt uppdrag att bedriva psykiatrisk vård. Den sjukvårdspersonal som finns anställd av Sis är sjuksköterskor. För att kunna möta varje barns/ungdoms behov, vilket är Sis uppdrag, är det förvånansvärt att Sis inte har ett klart uttalat vårduppdrag och att de inte har rätt att anställa läkare. Eftersom 70 procent av placerade barn/unga har psykiatriska vårdbehov måste både lagstiftning och regleringsbrev ändras så att Sis får förstärka sin organisation med lämplig och ändamålsenlig läkarresurs och annan medicinsk kompetens. Detta bör utredas.

Socialutskottet har på eget initiativ lämnat ett betänkande där regeringen uppmanades att inkomma med en skrivelse senast den 1 augusti i år där en lång rad områden redovisades som kräver åtgärder. Regeringen hörsammade riksdagens uppmaning och en skrivelse har lämnats. Kristdemokraternas syn på skrivelsen redovisas i en särskild följdmotion med anledning av det. Där återfinns bland annat krav på att regeringen genomför åtgärder som leder till att tvångsåtgärder mot dem som placerats på sikt upphör.

Boende för barn och ungdomar med samsjuklighet

Det är angeläget att skyndsamt inrätta en ny boende- och vårdform för barn och ungdomar med samsjuklighet mellan svår psykisk sjukdom och missbruksproblematik/beroendesyjukdom. Dessa unga hamnar idag ofta mellan stolarna och bollar runt mellan Sis-hem, psykiatrin och eller beroendevården. Kristdemokraterna har förväntningar på att den pågående Samsjuklighetsutredningen, som tillsattes av regeringen efter ett tillkännagivande från en enig riksdag 2019, kommer lämna förslag inom detta område.

Direktivet till utredningen är att skapa bättre förutsättningar för att barn och vuxna med allvarliga beroendeproblem och samtidig psykisk ohälsa ska kunna få en samordnad, behovsanpassad och patientcentrerad vård och omsorg som är av hög kvalitet och som kan erbjudas på lika villkor i hela landet. Utredningen kommer presenteras under hösten 2021 och Kristdemokraterna kommer följa frågan noga.

Familjehem – lämpligast boende för ensamkommande

Kristdemokraterna anser att fler ensamkommande barn och ungdomar i första hand ska placeras i familjehem. För de barn och unga som ändå inte kan beredas plats i ett familjehem är det viktigt att kommunen kan erbjuda annat lämpligt boende. Den nya typen av boende, stödboende för unga mellan 16 och 20 år, som infördes under 2016 är mycket välkommen. Det nya stödboendet är i första hand tänkt för unga personer 18 år och äldre men kan, om särskilda skäl finns, även omfatta barn och ungdomar i åldern 16–17 år. Kommunernas socialnämnder ska ha ett övergripande ansvar, och en noggrann bedömning ska göras utifrån det enskilda barnets eller den unges behov. När den unge fyller 18 år bör den ha möjlighet att bo kvar i den kommun där den har etablerat sig.

Vanvård i statens regi

Vipeholms anstalt var en anstalt för personer med utvecklingsstörning 1945–1995. Där gjordes experiment i tandhälsa på de intagna som senare kommit att kallas för Vipeholmsexperimenten. Genom att ge olika kost till olika grupper testade man teorier om vad som kunde leda till karies. Vissa grupper fick vitamintillskott eller extra fet mat medan andra fick choklad och kola mellan måltiderna. Resultatet visade sig snart med ökad karies. Alla experiment genomfördes utan de berördas eller anhörigas samtycke.

Den så kallade Vanvårdsutredningen hade i uppgift att granska allvarliga övergrepp och vanvård som ägde rum vid institutioner och familjehem under 1900-talet. Syftet var att genom att ta fram en rapport ge upprättelse åt de drabbade liksom att ge lärdom för framtiden. Ett antal andra utredningar har tidigare gjorts, t ex Steriliseringsutredningen och en vitbok om övergrepp och kränkningar av romer under 1900-talet.

Det är angeläget att staten går igenom alla övergrepp som har skett i statlig regi. Frågor om vad som har hänt behöver granskas för att få klarhet. Det är också viktigt att reda ut hur staten i efterhand har agerat för att ta reda på vad som hänt. En genomgång av det som skett ska vara offentlig och transparent och leda fram till lämpliga åtgärder. Kristdemokraterna anser att staten måste utreda alla liknande fall där övergrepp skett i offentlig, statlig regi.

Sociala insatser mot gängkriminalitet

För att bekämpa gängkriminaliteten krävs stora satsningar på hela rättsväsendet, ökade befogenheter för polisen och insatser som gör att fler vittnar. Men för att knäcka gängkriminaliteten behövs satsningar på det förebyggande och sociala arbetet.

En skola som förebygger brott

Den viktigaste brottsförebyggande åtgärden är en skola som ger eleverna möjlighet till goda kunskapsresultat, men Skolverket ska dessutom ges i uppdrag att stödja skolorna att ta ett bredare samhällsansvar när det kommer till att förebygga brott. Vi anser att Skolverket ska ges i uppdrag att ta fram stödjande underlag bl.a. med exempel på modeller för samverkan med andra myndigheter och ideella aktörer i arbetet för att förebygga brott. Skolverket får dessutom i uppdrag att arbeta för att fler skolor aktivt ska arbeta för att förebygga brott. Detta bör ex. kunna ske genom att samverka med ideella organisationer och frivilliga sker kring mentorskapsprogram i syfte att fler elever ska få de vuxna förebilder som alltför ofta saknas i hemmet. Mentorskapsprogram kan vara ett sätt både att stärka integrationen och att förebygga brottslighet. Skolornas brottsförebyggande arbete kan också ske i form av ”blåljussatsningar”. Syftet med den typen av satsningar ska vara att skapa förtroende mellan barn och blåljusmyndigheterna, så att barnen tidigt får förebilder i form av människor som bekämpar brott och räddar liv, istället för förebilder i form av gängkriminella som begår brott och släcker liv. Därför satsar Kristdemokraterna 150 miljoner 2022–2024 på brottsförebyggande skola.

Utbyggd läxhjälp

Att barn får läxhjälp utanför lektionstid kan hjälpa dem att bli behöriga till nationellt gymnasieprogram. Det kan också leda till att eleven får fler positiva förebilder, både vuxna och unga vuxna, som kan hjälpa denne på rätt riktning i livet, om sådana

förebilder saknas på andra platser, vilket tyvärr är en realitet för många barn i Sverige. Skolverket har delat ut pengar till läxhjälp, pengar som tyvärr har utnyttjats av extremistiska grupper för att dels tillskansa sig skattemedel, dels kunna få kontakt med barn och kunna påverka dem. Det gäller bland annat salafistiska skolor som fått pengar i Malmö. Det är en ordning som är oacceptabel. Ett strikt demokratikrav måste gälla för dem som får statligt stöd. Det är särskilt viktigt när det gäller så pass samhällsviktig verksamhet som läxhjälp, där det dessutom är barn inblandade. Kristdemokraterna vill se ett strikt demokratikriterium för alla pengar som betalas ut av offentlig sektor. Det är emellertid viktigt att höja anslagen till läxhjälp. Därför satsar Kristdemokraterna 50 miljoner kronor mer än regeringen på läxhjälp 2022–2024.

Psykiatriambulanser

Vid akutlarm om att någon mår psykiskt dåligt och då man befarar att personen försöker eller har tankar på att begå självmord skickas idag oftast en polispatrull ut. Under 2020 åkte polisen på över 22 800 larm gällande självmordsförsök, trots att poliser inte har psykiatrisk utbildning för att möta personer i en akut psykiatrisk kris på bästa sätt. Att avlasta polisen från att åka på dessa larm skulle innebära att avsevärda resurser frigörs som istället kan användas till reguljärt polisarbete.

På flera håll i landet finns psykiatriambulanser. Det är en akutbil med utbildad hälso- och sjukvårdspersonal som åker ut vid larm om självmordsförsök, psykoser och kriser av liknande slag. Det blir ett bättre omhändertagande av den som mår akut psykiskt dåligt. Dessutom blir det en naturlig koppling till hälso- och sjukvården som kan ge ändamålsenlig uppföljande psykiatrisk vård när den akuta krisen är över. Samtidigt avlastas polisen. I exempelvis Region Stockholm finns sedan 2015 en psykiatrisk akut mobilitet (PAM). Utvärderingen av denna visar på goda resultat, framför allt för att man har kunnat undvika polisiär inblandning i omhändertagandet av personer med akuta psykiatriska tillstånd.

Vi anslår 30 miljoner kronor årligen till storstadsområdena för utökning av psykiatriambulanser och 20 miljoner kronor årligen till övriga landet för funktionen psykiatriambulans. Storstadsområdena Stockholm, Malmö och Göteborg behöver förstärka befintlig verksamhet med psykiatriambulanser så att det svarar mot de behov som finns. För resten av landet finns behov av en funktion av psykiatriambulans och den behöver utformas efter lokala förutsättningar. Därutöver bör regeringen redovisa utvecklingen av psykiatriambulanser på lämpligt sätt och återkomma om eventuell förstärkta resurser. Detta finansieras genom en omriktning av regeringens ambulanssatsning 2022 respektive som del i Kristdemokraternas psykiatrisatsning 2023–2024 som redovisas i vår motion Psykisk hälsa.

Barn som har utsatts för brott

I de flesta fall är föräldrarna barnets bästa skydd. Tyvärr har inte alla barn den tryggheten. Därför arbetar Kristdemokraterna brett för att stärka det rättsliga skyddet för barn som utsätts för brott, men även för barn som bevittnar brott, exempelvis vid våld i nära relationer.

Fler och bättre barnahus

Barn som själva utsatts för eller bevittnat våld eller sexuella övergrepp är i ett oerhört underläge, särskilt om brottet begåtts av någon närstående. Samhället måste bli bättre på att lyssna på signaler från barn som far illa och vara berett att agera. Samarbetet mellan rättsväsendet, sjukvården och socialtjänsten måste fungera så att inte det utsatta barnet hamnar mellan stolarna. Barnahus är ett samarbete mellan myndigheter kring barn som utsatts för brott. Polis, socialtjänst, psykolog, åklagare och läkare är samlokaliserade. Barnet får vara i en barnvänlig miljö vid förhör eller undersökningar. Polisförhören brukar hållas av en särskilt utbildad person, och åklagare, socialtjänst med flera följer förhöret så att barnet inte behöver berätta sin historia fler gånger än nödvändigt. Därför är barnahus något som ska finnas tillgängligt över hela landet. Vi kristdemokrater är glada för att vårt förslag bifölls i riksdagen (2019/20:JuU29) i april 2020 just gällande att tillgängliggöra barnahus över hela landet.

Barnahus finns på många platser i landet, men de fungerar olika bra, inte minst när det gäller tolkningen av respektive myndighets sekretesslagstiftning. Vissa barnahus verkar ha löst sekretessfrågan på ett funktionellt sätt medan andra barnahus tolkar sekretessreglerna på ett mer bokstavbundet sätt, vilket riskerar att samarbetet mellan de olika parterna inte kan fungera på avsett sätt. För att komma tillrätta med detta måste regeringen snarast inleda en översyn av sekretesslagstiftningen som säkerställer att de olika parterna i barnahusen kan samarbeta fullt ut för den unges skull. En förändring av sekretesslagstiftningen skulle också vara välkommet på fler områden där olika myndigheter samverkar kring barn som exempelvis riskerar att hamna i kriminalitet.

Barnets rättigheter i rättsprocessen måste stärkas

Vi vill att en särskild företrädare införs för barn som utsatts för brott av en vårdnadshavare för att barnet ska kunna förhöras av polis och eventuellt läkarundersökas utan vårdnadshavarens vetskap, detta för att undvika påverkan på barnet. Företrädaren kan exempelvis vara åklagaren i målet.

Barn som utsatts för brott med fängelse i straffskalan ska också få rätt till målsägandebiträde. Rättsprocessen ska göras så lindrig som möjligt. Därför måste även alla yrkesgrupper inom rättsväsendet som möter barn utbildas. Domare och åklagare som handhar mål som rör övergrepp på barn ska ha specialkompetens för det.

Även då barnet inte har varit det primära offret för brottet så kan barnet i allra högsta grad vara ett offer. Särskilt när det gäller våld i hemmet. Barn som bevittnat våld i hemmet måste därför synliggöras i rättsprocessen på ett bättre sätt. Uppgifter om barnets namn och personnummer och var det befunnit sig under misshandeln redogörs inte alltid idag, vilket gör det svårt att hjälpa barnet. Barnet betraktas därmed inte som en egen person med egna rättigheter i målet.

Vårdnad och umgängesrätt i fall där förälder utövat våld

När våld i hemmet riktas mot kvinnan finns ofta barn nära. De hör och ser. De upplever skräck och vanmakt. Barn som bevittnar våld är brottsoffer och de har en ökad risk att själva utsättas. Därför måste frågan om våld tas på största allvar i vårdnadsmål. Idag kan en förälder som har utövat våld mot en annan ändå få vårdnad och umgänge med sitt barn. Det är heller inte uteslutet med umgängesrätt trots att föräldern har kontaktförbud. Barnperspektivet måste komma till tydligare uttryck i dessa mål, vilket Barnombuds-

mannen länge har påpekat. Kristdemokraterna anser att vårdnad eller umgängesrätt, som huvudregel, inte ska utdömas i de fall det finns en dom om våld mot förälder eller vid kontaktförbud. Umgängesrätten kan behöva omprövas då en viss tid har förflutit från avkunnad dom och utifrån det enskilda barnets behov av kontakt med den andre föräldern. Domstolen och socialtjänsten ska också alltid göra en kvalitativ riskbedömning innan beslut om vårdnad och umgänge fattas i de fall det finns uppgifter om våld. Här har det funnits brister sedan tidigare.

Förebygg övergrepp mot barn

Det förebyggande arbetet för att förhindra övergrepp mot barn behöver förstärkas. Inte sällan är det någon närstående som är utövaren. Möjligheten att tidigt upptäcka övergrepp mot barn beror i stor utsträckning på om barnet eller andra i barnets närhet vågar berätta. Ett led i att stärka barnens egen rätt till sin kropp är att förskolor arbetar medvetet med frågorna, att man på ett tydligt sätt anpassat för barnen informerar dem om gränser och hur viktigt det är att säga till när något är fel. Skolverket bör ges i uppdrag att följa upp på vilket sätt skolorna arbetar med att förebygga övergrepp på barn.

Säker skolgång för barn i skyddat boende

Barn vars föräldrar har skyddat boende har givetvis skolplikt och rätt till fortsatt skolgång. Men det ställer särskilda krav på den skola där barnet går. Såväl hemkommun som vistelsekommun har ett särskilt ansvar för att beakta dessa barns situationer. Det handlar om många olika situationer som måste hanteras utifrån barnets behov av skydd. Föräldrar som lever gömda berättar återkommande om misstag som görs och om bristande kunskap och förståelse för konsekvenserna när skyddade uppgifter röjs. Situationen för barn och kvinnor som lever med skyddade uppgifter måste följas noga. Uppföljning och kunskapspridning om goda metoder behöver utvecklas.

Barn som anhöriga

Inte minst barn som anhöriga behöver uppmärksammas mer än vad som görs idag. Barn omfattas av den paragraf i socialtjänstlagen som lyder: ”Socialnämnden ska erbjuda stöd för att underlätta för de personer som vårdar en närstående som är långvarigt sjuk eller äldre eller som stödjer en närstående som har funktionshinder” (5 kap. 10 § socialtjänstlagen). Sedan 2017 gäller också att hälso- och sjukvården har ansvar för att särskilt beakta barns behov av information, råd och stöd om barnets förälder eller någon annan vuxen som barnet varaktigt bor tillsammans med har en psykisk störning eller psykisk funktionsnedsättning, har en allvarlig fysisk sjukdom eller skada, har ett missbruk av alkohol, annat beroendeframkallande medel eller spel om pengar, eller oväntat avlider. Även om det har blivit bättre så är det inte alltid barn erbjuds det stöd de kan behöva utifrån sin ålder. Att barnkonventionen inkorporerades i svensk lagstiftning den 1 januari 2020 är ett viktigt led i att stärka konventionens rättsliga ställning. Men det kommer inte att räcka. Det behövs ett perspektivskifte i vård och omsorg i hur barns rättigheter tas tillvara. Inte minst är det viktigt när barnets intressen och rättigheter står emot de vuxnas.

Sociala utfallskontrakt

Kommuner och regioner brottas i dag med ett växande utanförskap, integrationsutmaningar och ett alltmer utmanande tryck på välfärden. Samtidigt finns det externa aktörer som vill vara med och bidra med kapital till sociala investeringar och effektiva lösningar på samhällsproblem. En variant av detta är sociala utfallskontrakt eller sociala investeringar, en lösning som prövats framgångsrikt i främst Storbritannien och USA⁸. I sociala utfallskontrakt investerar en extern finansiär pengar i ett offentligt socialt projekt för att uppnå definierade mål som motsvarar mänskliga och ekonomiska vinster för den offentliga parten. Denna modell för att genomföra sociala investeringar är utvecklad utifrån internationellt testade modeller för utfallsbaserad finansiering.

Ett socialt utfallskontrakt börjar med att en offentlig part (kommun och region) identifierar ett problem i samhället som den vill lösa genom att investera i det identifierade området. Förhoppningen är att detta ska leda till framtida kostnadsbesparingar för den offentliga parten. Steg två är att hitta extern finansiering för projektet, vilket görs genom att locka kapital från privata aktörer. Således står inte skattebetalarna för investeringen. Steg tre är sedan att formulera målen och vilka utfall som förväntas för att projektet ska anses som lyckat. Utifrån forskning och beprövad metodik tas ett åtgärdsprogram fram för att möta det identifierade problemet.

I det sista steget sker en utvärdering för att klargöra om projektet skapat sociala förbättringar och, i så fall, ekonomiska besparingar för den offentliga parten. Om utvärderingen kan påvisa att kostnaderna för området minskat, återbetalas delar eller hela beloppet till finansiären. Uppstår långsiktiga vinster kommer också finansiären att få avkastning i likhet med de besparingar projektet inbringat till den offentliga parten. Tidigare utfallskontrakt har exempelvis syftat till att minska risken för att barn och ungdomar ska hamna hos socialtjänsten eller i fängelse. Även folkhälsoförbättrande projekt för att minska problem med astma har genomförts.

Forskningen pekar på vikten av preventiva insatser i tidiga skeenden, eftersom det finns tydliga orsakssamband mellan problem i tidig ålder och problem senare i livet. Varje år i utanförskap kostar stora summor för de, ofta många, myndigheter som är involverade i varje människa i utanförskap. Behoven och de positiva offentligfinansiella effekterna är därför potentiellt enorma om utfallskontrakten används i tid⁹.

Många kommuner använder sig i dag av sociala investeringsfonder för att använda riktade pengar till projekt av socialt förbättrande karaktär. Lågt räknat har var femte kommun och fyra regioner hittills infört sociala investeringsfonder som främst är avsedda för projekt inom skola, socialtjänst och arbetsmarknad – några kommuner fokuserar även på folkhälsa och kultur/fritid¹⁰.

Inom ramen för denna vilja kan en lösning med sociala utfallskontrakt både komplettera och förbättra kommunens finansiering av dessa projekt. Men framväxten av sociala utfallskontrakt har varit svag. I Sverige var Norrköpings kommun först med att lansera ett socialt utfallskontrakt med en extern finansiär¹¹. Därefter har 2018 två projekt startats i Botkyrka kommun och i Örnsköldsviks kommun med externa leverantörer, Aino Health i Botkyrka och Previa i Örnsköldsvik¹².

⁸ Nilsson, Wadeskog, Hök, Sanandaji N: Utanförskapets pris. Studentlitteratur.

⁹ Heckman och Carneiro: Human Capital Policy, 2003.

¹⁰ Lars Hultkrantz: Sociala investeringsfonder i Sverige – fakta och lärdomar. SNS förlag, 2015.

¹¹ Norrköpings kommun, Leksell Social Ventures, SKL Uppdrag Psykisk Hälsa och Health Navigator: <https://www.norrkoping.se/organisation/ekonomi/norrkopings-sociala-investeringsfond.html>.

¹² <https://www.uppdragpsykiskhalsa.se/forebyggga-och-forkorta-sjukskrivningar/tidiga-insatser-for->

Utmaningarna och orsaken till den dåliga framväxten av sociala utfallskontrakt och sociala investeringar i allmänhet finns förmodligen i bristen på kunskap och vilka möjligheter som finns för samarbete på detta sätt. Av en undersökning av SKR framgår att många kommuner efterfrågar stöd och vägledning för utformningen av denna typ av projekt. Det kommuner och regioner främst efterfrågar är kunskap kring metodik för uppföljning och utvärdering, samt metodik för vinst-förlust-kalkyler och sammanställningar av evidensbaserade program.

Problemet ligger också i att relationen mellan risk och avkastning för den externa finansiären ofta är blygsam i den här typen av sociala investeringar. Exempelvis beräknas avkastningen i exemplet med Norrköpings kommun bli mellan 5 och 8 procent för den externa finansiären, förutsatt att effekterna blir likt beräknat. Samtidigt är förlusten ofta mellan -60 och -100 procent. För att öka förekomsten av sociala utfallskontrakt behövs därför satsningar för att lösa både kunskapsbrist och den bristfälliga viljan att investera.

Forskningsinstitutet Rise har tillsammans med SKR tagit fram en modell för sociala utfallskontrakt. Kristdemokraterna anser därför att det bör tas fram en nationell strategi för att möta behoven och underlätta framväxten av sociala utfallskontrakt samt införas en nationell fond för att höja attraktionen att investera. Vi anslår medel för en nationell fond under 2022 och kommer noga följa arbetet som Rise och SKR bedriver i syfte att stärka försittningarna för sociala investeringar av olika slag.

Sociala brottsförebyggande insatser

För att bekämpa gängkriminaliteten krävs stora satsningar på hela rättsväsendet, ökade befogenheter för polisen och insatser som gör att fler vittnar. Men för att knäcka gängkriminaliteten behövs satsningar på det förebyggande arbetet. Därför satsar Kristdemokraterna på sociala åtgärder. Människor som senare i livet begår brott visar ofta upp tidiga varningstecken. De har ofta kontakt med socialtjänsten i tidig ålder. De måste fångas upp innan det gått för långt och de gått in på brottets bana. Därför behöver socialtjänsten stärkas.

I dag finns dock uppenbara brister. Hög personalomsättning, brist på socialsekreterare och ökad arbetsbelastning är några av områdena som socialtjänsten har problem med. Medarbetarna inom socialtjänsten behöver bättre stöd och resurser för att kunna utföra sitt arbete på bästa sätt. Det krävs också en samlad riktning på arbetet, med stöd från nationell nivå, såsom enhetliga modeller och metoder för det sociala arbetet med barn och unga, dels för att säkerställa att evidensbaserade arbetssätt används, dels för att öka jämlikheten i landet. Ett stort fokus bör läggas på att utveckla kompetensen om barn med neuropsykiatrisk funktionsnedsättning, för att säkerställa rätten till god och likvärdig vård mellan barn vars svårigheter beror på sociala grunder och barn vars svårigheter beror på neuropsykiatriska funktionshinder.

Socialtjänsten behöver stärka arbetet med att identifiera barn som är i riskzonen och deras familjer så att åtgärder kan sättas in i ett tidigt skede. För att kunna bedriva ett effektivt arbete i dessa avseenden behöver socialtjänsten finnas tillgänglig dygnet runt.

Socialtjänsten har det yttersta ansvaret för att den enskilde får det stöd och den hjälp som den behöver. Det ligger i varje kommuns ansvar att verka för att barn och unga

växer upp i trygga förhållanden. För att kunna utföra sitt arbete ska socialtjänsten även samverka med bland annat hälso- och sjukvården, skolan och polisen.

När det gäller att arbeta mot både psykisk ohälsa och kriminalitet bland unga ligger ett stort ansvar på socialtjänstens medarbetare. Exempelvis påverkar socialtjänsten domstolarnas påföljdsval och sitter därför på stort inflytande för den unge och för hur samhället förebygger och motverkar ungdomsbrottslighet. Dock visar studier på att socialtjänstens roll i påföljdssystemet för unga många gånger leder till godtycke, oförutsägbarhet och bristande behandling. I en nyligen publicerad forskningsrapport pekar socialtjänstens medarbetare på en egen bristfällig kompetens i kombination med hög arbetsbelastning, och bristfällig kompetensutveckling. Det ser också väldigt olika ut i olika delar av landet. Forskningen i socialt arbete, som har varit eftersatt, bör öka.

Att socialtjänsten fungerar väl och sätter in rätt åtgärder är avgörande när det gäller barn som begår brott och barn som riskerar att dras in i kriminella miljöer. Därför satsar Kristdemokraterna 240 miljoner kronor år 2022 och 160 miljoner kronor år 2023 för stöd till socialtjänstens arbete med barn och unga. Satsningen ska gå till att genomföra kunskapshöjande insatser bland socialtjänstens personal och ta fram metodstöd för att säkerställa likvärdighet i tillämpningen av lagen. Insatsen för att öka kunskapen ska även kunna gå till personer som arbetar med personer med neuropsykiatrisk funktionsnedsättning.

Samverkan mellan myndigheter

SSPF är en samverkansmodell mellan skola, socialkontor, polis och fritid. Syftet är att förhindra att barn hamnar i eller fortsätter med kriminellt beteende och/eller drogmissbruk. Genom att samla och samordna resurser kring barn ska vi agera snabbt och skapa gemensamma lösningar. Resurser kring barn innebär både barnets familj och det professionella nätverket. Målet är att bryta ett negativt mönster.

Barn som har egna missbruksproblem och/eller uppvisar ett kriminellt beteende kan från 10 års ålder bli aktuella för insatser inom SSPF. Det handlar även om barn som vistas i riskmiljöer där missbruk och kriminalitet finns, barn som kommer hem efter att ha varit placerade och barn för vilka tidigare insatser inte har fungerat.

SSPF finns på flera håll i landet. Arbetet kan se lite olika ut, så även resurstilldelningen. Vi föreslår därför medel för att stimulera SSPF-samverkan på fler platser och att det kan fördjupas där det redan är igång. Därför satsar vi 10 miljoner årligen på att stärka SSPF-samverkan.

Föräldrastöd

Politiken ska stödja familjer. Familjen är den grundläggande gemenskapen i samhället och därför ska familjebildning och familjesammanhållning underlättas och uppmuntras. Familjens integritet ska respekteras och föräldraansvaret ska tydliggöras och uppmuntras. Även om en parrelation ibland inte fungerar är det gemensamma ansvaret för barnet livslångt. Familjesituationen har stor betydelse för människors välfärd, hälsa och trygghet. Konflikter i familjen påverkar barnens hälsa och därför är det viktigt med förebyggande åtgärder. Föräldrastödsstrategin från 2009 som Kristdemokraterna införde har ersatts av en föräldraskapsstrategi. Det är bra att detta viktiga arbete fortsätter.

Myndigheten för familjerätt och föräldrastöd (MFoF) har 2020 lämnat en intressant delrapport kring strategin. Kristdemokraterna tycker att det finns mycket mer som kan göras.

Föräldraskapsstöd

Föräldraskapsstöd finns i drygt hälften av landets kommuner, men den siffran har minskat från 2017. Då erbjöd 62 procent av alla kommuner föräldraskapsstöd. 2020 är det 56 procent. Samtidigt vet vi att selektiva föräldrastödsprogram är en välfungerande åtgärd som betalar sig själv längre fram, då insatsen kan hindra barn i riskgrupp från att utveckla missbruksproblematik eller en kriminell bana eller på annat sätt bli utåtagerande. Syftet med föräldraskapsstöd är att främja barns hälsa och utveckling. I och med att samhället förändras dyker nya utmaningar i föräldraskapet upp, vilket gör att även stödet till föräldrar behöver följa med i utvecklingen. Föräldraskapsstöd ska ges till barn som har ett utåtagerande beteende. Enligt Statens beredning för medicinsk utvärdering är exempel på utagerande beteende trots som inte är övergående, aggressivitet, att slåss, ljuga eller stjäla. För yngre barn leder utagerande beteende till konflikter med föräldrar, förskollärare och kamrater. På längre sikt har barn med utåtagerande beteende högre risk för framtida negativa konsekvenser som antisocialt beteende, kriminalitet, missbruk, att de misslyckas i skolan och depression. Det är alla exempel på saker som är skadliga för individen själv, föräldrar, vänner och skolkamrater. Även samhället i stort och det offentliga kommer att lida om beteendet inte stävjas. Med selektiva föräldrastödsprogram kan utvecklingen motas mycket tidigt för barnen.

Enligt Folkhälsomyndigheten har fem procent av barnen i Sverige behov av föräldraskapsstöd och det finns cirka 1,2 miljoner barn mellan 4 och 14 i Sverige idag. Det är därmed 60 000 barn som uppskattas leva i riskzonen. Det kan jämföras med socialtjänstens siffror som säger att 27 300 barn fick en heldygnsinsats under 2020. En överväldigande majoritet av dem är över 15 år. Hade föräldrarna till dessa barn istället ingått i ett program för selektivt föräldraskapsstöd till barn i tidig ålder hade detta troligen kunnat undvikas. Även det beteende som föranledde heldygnsinsatsen, oavsett om det är psykisk ohälsa, miss- eller riskbruk eller kriminalitet, hade sannolikt kunnat stävjas.

I utsatta områden är det mycket angeläget att kunna erbjuda föräldrastödsprogram då utmaningarna i föräldraskapet kan vara stora. En viktig arena för att upptäcka att barn är på väg i fel riktning är skolan. Vi menar att föräldraskapsstödet ska kunna erbjudas i skolan, med alla relevanta myndigheter och civilsamhällesinsatser inkopplade. Kontakt med socialtjänsten kan vara stigmatiserande för många familjer, vilket kan göra att vissa familjer drar sig från möten med socialtjänsten. Emellanåt cirkulerar också myter om vad svensk socialtjänst har för befogenheter och hur de agerar mot barn och föräldrar. Svensk socialpolitik kan också hamna i konflikt med en annan syn på vems ansvar det är att barn får en god uppfostran. Denna konflikt är baserad på missförstånd men leder icke desto mindre till att vissa familjer kan dra sig för kontakt med sociala myndigheter. Att förlägga föräldraskapsstöd till skolor kan bidra till att lindra konflikter och göra så att viktiga sociala insatser kommer fler till del. Därmed inte sagt att socialtjänsten inte ska vara närvarande och ledande i arbetet med föräldraskapsstöd, vilket är alldeles självklart.

Kristdemokraterna anser därför att insatserna för föräldraskapsstöd ska utökas kraftigt. Vi gör därför två satsningar, en på ett generellt föräldraskapsstöd om 176

miljoner kronor per år 2022–2024 och en satsning om 500 miljoner kronor på ett särskilt föräldraskapsstöd 2022–2024 som riktar sig till föräldrar i utanförskapsområden.

Det generella föräldraskapsstödet ska erbjudas alla föräldrar två gånger under barnens uppväxt. Det finns situationer då föräldrar upplever svårigheter i sitt föräldraskap eller har behov av stöd för att hantera nya situationer. Det offentliga ska erbjuda stöd och hjälp i föräldrarnas viktiga uppgift. Stöd till föräldrarna är också ett stöd till barnen. Kristdemokraterna har därför föreslagit att öka tillgången till föräldrautbildning genom att göra det obligatoriskt för kommunerna att erbjuda två föräldrastödsprogram under barnens uppväxt. För detta avsätter vi 176 miljoner 2022–2024.

Familjecentral och öppen förskola

Familjecentraler är ett kristdemokratiskt initiativ och det är glädjande att det startas på allt fler ställen i Sverige. Genom familjecentraler blir barn- och familjeperspektivet centralt framför verksamhetsperspektiven (Bulling and Berg, 2018). Syftet är att arbeta förebyggande bland barn och familjer för att erbjuda en mötesplats. Samarbete mellan kommuner och region med personal från mödravård, barnavård, öppen förskola och socialtjänst främjar en god hälsa och stärker det sociala nätverket runt barn och föräldrar.

Kristdemokraterna vill se minst en familjecentral och fler öppna förskolor i varje kommun. Familjecentralerna erbjuder en mötesplats och stärker det sociala nätverket runt barn och föräldrar. Genom familjecentralerna ges socialtjänsten en tidig möjlighet att få kontakt med utsatta och hjälpbehövande familjer. Familjecentralerna skapar värdefulla kontaktnät, och självinitierade och självdrivna nätverksgrupper bildas ofta utifrån deltagarnas behov och önskemål.

Samverkan mellan många yrkeskategorier kring barn och barnfamiljer förbättrar de olika professionernas förutsättningar att upptäcka och tillgodose behov bland barnfamiljer. I Sörmland är exempelvis anmälningar till socialtjänsten och samverkan med socialtjänsten mer förekommande vid familjecentraler än på barnavårdscentraler (BVC). Likaså erbjuds barn vid familjecentraler teambesök med läkare och sjuksköterskor i högre grad än vid BVC. Nationella jämförelser har också visat att föräldrar får bättre stöd vid familjecentraler än vid BVC (Fabian, Sarkadi & Wallby, 2013). En kartläggning gällande frågan om våld i Sörmland visade att fler barnhälsovårdssjuksköterskor som arbetade vid familjecentraler frågade om våld, jämfört med barnhälsovårdssjuksköterskor vid BVC (Nimborg, Skålen, 2017).

Den samverkan som sker naturligt vid familjecentraler innebär också att man har större möjlighet att skraddarsy lösningar för ett specifikt behov. Personal vid familjecentraler utvecklar ett beteende som visar en avancerad samarbetsprocess, teamtänkande och samverkande färdigheter (Nylen, 2018). En familjecentral skapar också en mötesplats för familjer i ett bostadsområde. Forskning visar att vänner och socialt nätverk är väsentligt för barns hälsa. Att barns hälsa hänger samman med hur familjen och då speciellt mamman mår vet man också. Genom familjecentralerna byggs en struktur för att stärka kända friskfaktorer för de yngre barnen.

Forskning visar också på en ökad arbetshälsa hos professionen vid familjecentraler (Håkan Sandberg, 1997; H. Sandberg, 2010). Samverkan förtydligar yrkesrollerna. En ökad kunskap om respektive professions kompetens, gör att varje profession gör det de är bäst på. Arbetsmiljön förbättras hos respektive verksamhet och det är lättare att

rekrytera personal till tjänster som det annars är svårt att hitta legitimerad personal till. Verksamheten startas utifrån ett behov och ur ett underifrånperspektiv.

Vi är också mycket positiva till att det finns en öppen förskola i anslutning till familjecentralen. Enligt Skolverkets statistik¹³ fanns 495 öppna förskolor hösten 2020. Av dem ingick 51 procent i en familjecentral hösten 2020. Det är knappt 2 procentenheter lägre än föregående år. Detta är mycket positivt. Samtidigt finns det flera orter där öppen förskoleverksamhet helt saknas eller inte räcker till för alla barn. Drygt var fjärde kommun (72 kommuner) saknade 2019 helt öppen förskola, enligt Skolverket. Det är vanligast med öppna förskolor i storstadsområden och större städer. Det är en oroväckande nedmontering av familjestödet i en tid då allt fler föräldrar uttrycker behov av stöd. Även om det har skett en liten ökning av verksamheter under föregående år vill Kristdemokraterna att antalet öppna förskolor ökar ännu mer.

Familjerådgivning och familjerådgivningscheckar

Kristdemokraterna medverkade under regeringstiden 1991–1994 till förstärkt familjerådgivning och numera är varje kommun skyldig att erbjuda familjerådgivning. Sedan 2004 har antalet ärenden och besök till familjerådgivningen ökat med 19–21 procent. Under 2020 pågick knappt 37 000 ärenden, en minskning från 2019¹⁴, och ett stort antal barn berördes av dessa ärenden. Nästan hälften av samtalen handlade om att lösa problem i parrelationen.

Grundtanken med familjerådgivning är att skapa en verksamhet med låga trösklar dit människor med förtroende och i skydd av en absolut sekretess kan vända sig med sina mest privata relationsproblem. Syftet är att bistå par så att de kan hantera sina konflikter, problem och krissituationer på sådant sätt att de vill fortsätta leva tillsammans. För dem som väljer att separera kan rådgivningen vara ett sätt att få hjälp med att hantera konflikter och att underlätta samarbete och ett gemensamt föräldraskap även om de lever på skilda håll. Det finns svensk forskning och utvärdering som visar att familjerådgivning har en positiv effekt på den självrapporterade kvaliteten i parförhållanden.

Enligt Socialstyrelsen visar studier att familjerådgivningen kan bidra till förbättrade parrelationer, ett funktionellt familjeklimat samt förbättrad hälsa. Satsningar på familjerådgivning och föräldrastöd är således bra sätt att främja familjestabilitet och att förbättra situationen för barnen. Familjerådgivning och föräldrastöd är förebyggande barnavårdsarbete. Kristdemokraterna ser därför mycket positivt på att MFoF har inlett en kartläggning av familjerådgivningen i syfte att få aktuell kunskap när det gäller stödets tillgänglighet.

Familjerådgivningen fungerar bäst i ett tidigt skede innan alltför stora låsningar uppstår. Familjerådgivningen måste därför avdramatiseras exempelvis genom att denna möjlighet introduceras på ett tidigt stadium. När ett par blir föräldrar för första gången vill vi därför att de får en gratischeck till familjerådgivningen som de kan nyttja om de vill eller har behov. Tillsammans med denna check ska information finnas som beskriver vad familjerådgivningen kan erbjuda.

Eftersom familjerådgivningen är inriktad på att ge stöd i krissituationer är det viktigt att väntetiderna inte får vara alltför långa. Vi vill därför införa en familjerådgivnings-

¹³ <https://www.skolverket.se/skolutveckling/statistik/arkiverade-statistiknyheter/statistik/2021-04-22-statistik-over-annan-pedagogisk-verksamhet-2020>.

¹⁴ Statistik om familjerådgivning, Myndigheten för familjerätt och föräldraskapsstöd, 2020.

peng som ger föräldrarna möjlighet att välja mellan privata och kommunala vårdgivare i flera kommuner. Valfrihetssystem finns i några kommuner som har lett till ökat antal familjerådgivare och således bättre tillgänglighet.

En annan viktig fråga ur ett tillgänglighetsperspektiv är avgifterna till familjerådgivningen. Enligt lagstiftningen får kommunerna ta ut avgifter, men de bör läggas på en sådan nivå att de inte avhåller enskilda från att vända sig till den kommunala familjerådgivningen. Avgifterna varierar dock starkt mellan olika kommuner från helt avgiftsfritt till 500 kronor. Avgiften har sannolikt en inverkan på efterfrågan och därmed tillgängligheten, i synnerhet för familjer med lägre inkomster. För att sänka trösklarna till familjerådgivningen föreslår vi därför att kommunerna maximalt ska ta 300 kronor för ett besök hos familjerådgivningen. Det motsvarar en genomsnittlig kostnad för t.ex. besök hos en specialistläkare i allmänmedicin i Västra Götaland. Kristdemokraterna satsar 80 miljoner kronor per år 2022–2024 på detta.

Familjerättsliga frågor

Det går inte alltid att undvika separationer och skilsmässor mellan föräldrar. Det finns förhållanden som inte fungerar, där det bästa för alla inblandade parter är att föräldrarna går skilda vägar. Men föräldraskapet och ansvaret för barnen kvarstår även efter en separation. För barnet är det, i de allra flesta fall, det bästa att ha en relation till båda sina föräldrar även om de inte lever tillsammans. Forskningen är entydig – vårdnadstvister och svåra konflikter är aldrig gynnsamma för barn. Sett ur barnets perspektiv finns det starka skäl för att förebygga eller dämpa konflikter mellan separerande eller särlevande föräldrar.

Faderskapsbekräftelse och gemensam vårdnad före barnets födelse

Kristdemokraterna anser att det är angeläget att båda föräldrarna är delaktiga i barnets förhållanden och tar ansvar för barnet. Gemensam vårdnad spelar en stor roll när det gäller att utöka möjligheterna för barn att skapa en relation till båda sina föräldrar och att i vid mening främja barnets bästa. I de allra flesta fall är gemensam vårdnad ur barnets synvinkel en mycket bra vårdnadsform. Detta gäller oavsett om föräldrarna är gifta eller ogifta och oavsett om de bor tillsammans eller om de bor isär. Enligt Socialstyrelsens statistik anmäler också en mycket hög andel av de ogifta föräldrarna att de vill ha gemensam vårdnad, även de som lever isär.

För gifta föräldrar finns det i dag en faderskapspresumtion: Mannen förutsätts vara far till barnet. För sammanboende föräldrar finns det ett praktiskt hinder för faderskapspresumtion eftersom det inte finns någon helt entydig och för alla synlig markering i fråga om att ett samboförhållande föreligger. För föräldrar som inte är gifta kan idag faderskapet bekräftas först efter förlossningen, genom att ansöka om gemensam vårdnad genom registrering hos Skatteverket eller till socialnämnden.

Kristdemokraterna föreslår att bekräftelse av faderskapet ska kunna ske för ogifta som är överens om det, på samma sätt som i dag, men redan under graviditeten, vilket även skulle innebära att den gemensamma vårdnaden kan registreras innan barnet är fött. Det är därför glädjande att riksdagen under riksdagsåret 2020/21 beslutade att upp-

dra till regeringen att återkomma med ett lagförslag som innebär att blivande föräldrar kan bekräfta föräldraskapet digitalt redan före barnets födelse. Vi hoppas på ett skyndsamt agerande från regeringens sida.

Vikten av samarbetsamtal vid separation

Vid separation eller skilsmässa är det viktigt att utifrån en helhetssyn på barnets situation ge föräldrarna hjälp och stöd att fatta beslut som sätter barnets bästa i främsta rummet. Tyvärr finns alltför många exempel på att föräldrarnas konflikter går ut över barnen. Enligt socialtjänstlagen är kommunerna skyldiga att erbjuda de föräldrar som så önskar möjlighet till samarbetsamtal. Syftet med samtalen är att underlätta samförstånds lösningar så att föräldrarna kan lösa eventuella tvister utanför domstol samt att föräldrarna ska kunna enas i frågor om barnet och förbättra förmågan att samarbeta efter en separation.

Till skillnad från familjerådgivningsamtal ligger fokus i samarbetsamtalen inte på relationen i sig utan på parterna som föräldrar och på barnens situation. Samarbetsamtalen är frivilliga och avgiftsfria för föräldrarna. Idag inbegriper dessa samtal, efter ett förtydligande från den tidigare alliansregeringen, mer ekonomiska frågor. Behovet av information, kunskap och stöd i dessa frågor är stort. Det är därför viktigt att de samarbetsamtal om vårdnad, boende och umgänge som oftast sker i familjerättens regi även behandlar ekonomiska frågor om barnet. Genom att erbjuda alla föräldrar ett samarbetsamtal vid separation är det vår övertygelse att fler föräldrar kan få hjälp att hitta konstruktiva lösningar och se till barnets bästa istället för att ta frågan till domstol.

I tre tillkännagivanden riksdagsåret 2020/21 uppmanade riksdagen regeringen att göra en översyn av vilka kunskaphöjande åtgärder som kan behövas för de personer som arbetar med familjerättsliga frågor, att se över frågan om utökade möjligheter för socialnämnden att hämta in uppgifter utan en vårdnadshavares samtycke samt att se över hur vårdnadsutredningar kan kvalitetssäkras även i övrigt.

Vårdnadsfrågor

Barnets bästa ska alltid vara utgångspunkten när det handlar om hur vårdnaden ska delas upp mellan föräldrar efter en skilsmässa. Rättsförhållandet mellan barn och föräldrar regleras i föräldrabalken. De senaste decennierna har regelverket för när föräldrar separerar och föräldrarna inte kan komma överens om hur deras barn ska ha det genomgått betydande förändringar.

De senaste större ändringarna i vårdnadsreglerna trädde i kraft 2006. Syftet med ändringarna var framför allt att förstärka barnperspektivet i lagstiftningen. Det innebär bl.a. att betydelsen av barnets bästa kommer till klarare uttryck i lagen och att barnets bästa ska vara avgörande för alla beslut om vårdnad, boende och umgänge. Socialnämnden och domstolen ska vid bedömningen av barnets bästa fästa särskild uppmärksamhet vid risken att barnet eller någon annan i familjen utsätts för övergrepp eller att barnet olovligen förs bort, hålls kvar eller annars far illa. Ändringarna innebär även att det har införts en generell skyldighet för domstolen att, om det är lämpligt, verka för samförstånds lösningar i indispositiva tvistemål. Det betyder att domstolen i mål om vårdnad, boende och umgänge ska verka för att föräldrarna når en samförstånds-

lösning som är förenlig med barnets bästa. Domstolen ska också kunna ge en medlare i uppdrag att försöka få föräldrarna att nå en samförståndslösning till barnets bästa. Denna möjlighet har dock använts sällan.

Antalet vårdnadsfall ökade på ett oroväckande sätt efter 2006, och en utredning tillsattes för att utvärdera vårdnadsreformen. Utredningen *Se barnet!*, som blev klar 2017, konstaterade att vårdnadsreformen i stort har fallit väl ut och att barnrättsperspektivet har stärkts. Samtidigt föreslogs en hel del förbättringar. Först i år, hela fyra år efter att utredningen presenterat sina slutsatser, lämnade regeringen en proposition med förslag till förändringar. Det är minst sagt anmärkningsvärt med tanke på frågans grad av angelägenhet.

Kristdemokraterna är positiva till flera av de förslag som återfanns i proposition 2020/21:150 Ett stärkt barnperspektiv i vårdnadstvister. Vi har länge arbetat för flera av förslagen som exempelvis att stärka barns rätt till information och att få uttrycka sina åsikter, förtydligande i föräldrabalken om att barnets bästa är avgörande i frågor om vårdnad, boende och umgänge samt att domstolen ska utgå från föräldrarnas förmåga att sätta barnets behov främst och att ta ett gemensamt ansvar vid beslut om gemensam vårdnad, vilket troligen minskar konfliktnivån. Även förslagen för att skydda barn som riskerar att fara illa är angelägna.

Obligatoriska medlingsförfaranden

Kristdemokraterna är positiva till regeringens förslag om att alla föräldrar, innan de överväger att inleda en tvist om barn, behöver vara med på ett obligatoriskt informationssamtal. Vi tycker dock att det krävs mer än information för att få färre att inleda en vårdnadstvist. Därför föreslår vi att det införs ett obligatoriskt medlingsförfarande som innebär att man, tillsammans med föräldrarna, går igenom alternativa sätt att lösa konflikten. Föräldrarna ska också få grundläggande information om hur en vårdnadsprocess går till, hur det påverkar barn och vad en sådan process innebär för alla parter. Medlingen ska skötas av personer med juridisk kompetens samt kunskap om barns utveckling. I Finland genomförs exempelvis medlingen av en jurist eller domare som ofta biträds av en sakkunnig i form av en psykolog eller socionom som är insatt i barnfrågor. Att förena två olika yrkeskårers sakkunskap på detta sätt har visat sig framgångsrikt för att lösa föräldrarnas konflikter och hitta lösningar som sätter barnets bästa i fokus. Föräldrar som är utsatta för hot, våld eller hedersproblematik ska givetvis undantas från en obligatorisk medling.

Medlingsförfarande (eller det informationssamtal som regeringen har föreslagit) behöver äga rum inom sex månader före det att ett yrkande framställs i domstol. Det är således inom en kortare tidsram än regeringen har föreslagit. Argumentet för att förkorta tiden är dels att konflikter riskerar att trappas upp ju längre tid som går, dels att ett år, ur ett barns perspektiv, är mycket lång tid. Det finns också anledning att tro att ett snabbare medlingsförfarande eller informationssamtal kan verka avhållande på viljan att inleda en tvist i domstol.

Medlingsförfaranden används i flera av våra grannländer, bl.a. Norge och Danmark som nämns i propositionen, men även i Finland. Det är en beprövad metod som också har visat sig minska antalet vårdnadsfall i domstol.

Samverkansteam

Ett annat exempel på familjerättslig konfliktlösning är den försöksverksamhet som Allmänna Barnhuset bedrev under 2014–2017 i fem kommuner i Sverige.

Verksamheten riktade sig till barn och deras separerade föräldrar som önskade stöd och insatser i samband med en separation eller konflikt med den andra föräldern. Syftet var att se hur ett samordnat tvärprofessionellt stöd kunde bidra till att minska konflikter mellan föräldrar och därmed minska skadeverkningarna för barnet. Fokus har legat på att så långt som möjligt komma in tidigt, innan konflikten eskalerat. Samverkansteamerna har utvärderats av forskare med positivt resultat. Insatserna som erbjudits barn och föräldrar har skilt sig åt mellan kommunerna, och totalt sett har få kommuner prövat samverkansteam.

Myndigheten för familjerätt och föräldraskapsstöd har fått i uppgift att analysera kommuners behov av stöd och förutsättningar för samverkan i familjerättsliga ärenden. Kristdemokraterna anser att ett försök likt samverkansteam är värt att pröva i flera kommuner.

Stärk barnens rättigheter – särskilt där våld har förekommit

När våld i hemmet riktas mot kvinnan finns ofta barn nära. De hör och ser. De upplever skräck och vanmakt. Barn som bevittnar våld är brottsoffer och de har en ökad risk att själva utsättas. Därför måste frågan om våld tas på största allvar i vårdnadsfall. Idag kan en förälder som har utövat våld mot en annan ändå få vårdnad och umgänge med sitt barn. Det är heller inte uteslutet med umgängesrätt trots att föräldern har kontaktförbud. Barnperspektivet måste komma till tydligare uttryck i dessa mål, vilket Barnombudsmannen länge har påpekat. Kristdemokraterna anser att vårdnad eller umgängesrätt, som huvudregel, inte ska utdömas i de fall det finns en dom om våld mot förälder eller vid kontaktförbud. Umgängesrätten kan behöva omprövas då en viss tid har förflutit från avkunnad dom och utifrån det enskilda barnets behov av kontakt med den andre föräldern. Domstolen och socialtjänsten ska också alltid göra en kvalitativ riskbedömning innan beslut om vårdnad och umgänge fattas i de fall det finns uppgifter om våld. Här har det funnits brister sedan tidigare.

Kristdemokraterna vill även att barnens rättigheter i en vårdnadstvist ska stärkas genom rätten till ett juridiskt ombud, något som Barnombudsmannen och Rädda Barnen också framför. Vi anser även att alla yrkesgrupper inom rättsväsendet som möter barn ska utbildas.

Två vårdnadshavare – inte fler

Det förekommer att frågan om att möjliggöra fler vårdnadshavare diskuteras.

Kristdemokraterna tycker att det är viktigt och bra för barnen att ha nära relationer till andra vuxna än sina föräldrar, såsom far- och morföräldrar, syskon till föräldrarna eller andra närstående. Det är dock inte detsamma som att ha flera vårdnadshavare.

Vårdnadshavare beslutar i frågor som rör barnets personliga förhållanden, till exempel om barnet ska utredas och behandlas, i vilken skola barnet ska gå eller var barnet ska bo. Vårdnadshavarna måste fatta viktiga beslut gemensamt. Att ha fler än två vårdnadshavare riskerar därför att öka antalet konflikter över olika beslut som ska fattas och medföra att barnet därmed inte får sina behov tillgodosedda, exempelvis i fråga om

sjukvårdande behandlingar. Det riskerar också att leda till ännu fler svåra vårdnadstvister, som redan i dag är ett stort problem och som påverkar barns hälsa och utveckling negativt. Vi anser därför att barn fortsatt inte ska ha fler än två vårdnadshavare. När det gäller lagar och regelverk på familjepolitikens område anser Kristdemokraterna att det är barnens behov och rätt till sina föräldrar som ska vara utgångspunkten.

Nationellt kunskapscentrum

2019 utvärderade Myndigheten för vårdanalys det arbete som av Preventell, hjälplinjen mot oönskad sexualitet, bedriver. Utvärderingen visar att Anova, ett centrum för forskning, klinisk utredning och behandling inom andrologi, sexualmedicin och transmedicin vid Karolinska Universitetssjukhuset, som driver bland annat Preventell uppfyller sitt syfte. Myndigheten rekommenderar att ett nationellt kunskapscentrum för frågor om oönskad sexualitet och prevention av sexuellt våld inrättas. Kristdemokraterna delar den uppfattningen.

De undersökningar som gjorts i den nationella trygghetsundersökningen visar på en alarmerande ökning av utsattheten för sexualbrott. Mellan 2006 och 2012 låg andelen av svenskarna som utsatts för sexualbrott på omkring 1,5 procent. Sedan dess har den ökat till 6 procent 2018. Ökningen tog fart innan mycket av den mediala uppmärksamhet som präglade senare år, med metoo-rörelsen och uppmärksammade övergrepp i badhus och festivaler i Sverige. All ökning kan förstås inte härledas till personer med exempelvis tvångsmässig sexualitet. Men att komma åt dessa personer innan de begår övergrepp vore mycket värdefullt.

2011 genomförde Statens beredning för medicinsk utvärdering en studie som drog slutsatsen att ”det finns en stor brist på kunskap om effektiva medicinska och psykologiska behandlingsmetoder för personer som begått sexuella övergrepp mot barn”. Även detta är något som hjälplinjen Preventell arbetar med. De som själva är oroliga över att de har en oönskad sexualitet måste kunna få hjälp. För dem måste tröskeln för att söka hjälp vara låg, så att man kan få behandling innan man börjar begå brott. Preventell, som är en hjälplinje vid oönskad sexualitet, spelar här en viktig roll.

Men arbetet behöver systematiseras ytterligare. Därför föreslår Kristdemokraterna ett nationellt kunskapscentrum för frågor om oönskad sexualitet och prevention av sexuellt våld. För detta avsätter vi fem miljoner kronor om året.

Personer med funktionsnedsättning

Personer med funktionsnedsättningar kan få stöd och service enligt lagen om stöd och service till vissa funktionshindrade (LSS) och stöd kan också ges utifrån socialtjänstlagen. Det finns därför ett omfattande ansvar hos kommunens socialtjänst rörande stöd till personer med funktionsnedsättning, såsom personlig assistans, avlösning, hjälp i hemmet, bostad med särskild service, bostadsanpassningsbidrag och färdtjänst. Kristdemokraterna vill ha ett samhälle som ser, bejakar och inkluderar alla människor. Mer om detta finns i vår kommittémotion ”En funktionshinderspolitik att lita på”.

Äldre

Ett samhälle där alla kan åldras i trygghet och värdighet är ett angeläget mål för Kristdemokraterna. Äldre personer är en tillgång för hela samhället. Äldreomsorgen omfattas av socialtjänstens breda ansvar. Kommunen har ansvar för att hjälpa äldre att kunna bo kvar hemma men även att erbjuda anpassade boenden när detta inte är möjligt längre. Kommunens hjälp innefattar stödinsatser som hemtjänst, ledsagning, äldreboenden och mötesplatser. Mer om Kristdemokraternas politik rörande stöd och omsorg till äldre finns att läsa i vår kommittémotion ”En äldrepolitik att lita på”.

Missbruksproblematik

Kristdemokraterna vill att alla människor ska kunna växa upp och leva utan risk att skadas på grund av eget eller andras bruk av alkohol, narkotika, doping och tobak eller spelmissbruk (ANDTS). Kristdemokraternas samlade politik inom området för alkohol, narkotika, doping, tobak och spel om pengar återfinns i vår kommittémotion om ANDTS.

Förebyggande arbete

Kommunen har en viktig roll i det ANDTS-förebyggande arbetet. Även om det är glädjande att alkoholkonsumtionen minskar bland skolungdomar är det alltså viktigt att prioritera det alkoholpreventiva arbetet bland unga eftersom de personer som de facto debuterar tidigt inte sällan har ett riskbrytande beteende kring alkohol och droger samt lider av psykisk ohälsa. Det är också värt att notera att äldres alkoholkonsumtion har ökat under de senaste åren och därav vikten av att identifiera effektiva insatser för att motverka och förebygga riskkonsumtion bland äldre. Likaså är det viktigt att arbeta förebyggande kring narkotika, doping och spel om pengar.

Kristdemokraterna ser det civila samhället som en stor resurs i det förebyggande folkhälsoarbetet. Så även inom ANDTS-området där det civila samhället fyller en viktig uppgift genom att stödja personer som själva har missbruksproblematik eller lider av beroendesjukdom genom exempelvis vård och behandling. Men också genom att vara till stöd för anhöriga och genom att erbjuda alkohol- och drogfria mötesplatser. Det civila samhället har sammantaget en viktig roll i att uppfylla delar av målen i ANDTS-strategin men också i det förebyggande arbetet riktat exempelvis mot ungdomar som riskerar att hamna i kriminella miljöer. Kristdemokraterna avsätter därför 10 miljoner kronor inom utgiftsområde 9 för att stödja det civila samhällets verksamhet inom ANDTS.

Det finns flera ANDT-förebyggande metoder som utvecklats och visats vara framgångsrika och det är avgörande att de används brett över landet. I det arbetet är organisationen Stockholm förebygger alkohol- och drogproblem (STAD) en viktig aktör. För att kunna sprida, implementera och kvalitetssäkra preventiva metoder behöver kommuner och regioner utbildning och ett nationellt stöd, vilket i dag saknas. Kristdemokraterna vill därför inrätta ett nationellt kompetenscentrum utifrån STAD:s organisation med detta uppdrag och avsätter 70 miljoner kronor per år 2022–2024 för detta ändamål inom utgiftsområde 9. Glädjande nog har en majoritet i riksdagen ställt

sig bakom att det ska inrättas ett nationellt kompetenscenter för ANTDS-prevention. Vi förväntar oss att regeringen kommer återkomma i frågan snarast.

Vård och behandling

Idag är det ett delat huvudmannaskap för missbruks- och beroendevården och både kommunen och regionen har viktiga uppgifter. Men trots insatser för att förbättra samverkan mellan de båda huvudmännen är det dessvärre många människor som inom dagens organisation hamnar mellan stolarna och inte får den hjälp de behöver för att komma ur sin missbruksproblematik och beroendesjukdom. Beroende är en sjukdom och ska precis som andra sjukdomar behandlas inom sjukvården. Kristdemokraterna anser därför att det är angeläget att sjukvården får ensamt huvudansvar för missbruks- och beroendevården. Detta har Kristdemokraterna drivit i riksdagen och det var glädjande att en enig riksdag 2019 ställde sig bakom tillkännagivandet att det ska vara en huvudman som ansvarar för vård och behandling av personer som lider av beroendesjukdom och annan psykisk ohälsa. Kristdemokraterna välkomnar att regeringen tillsatt Samsjuklighetsutredningen och ser med tillförsikt fram emot att ta del av dess förslag när den kommer presenteras under hösten 2021.

Genom att låta regionerna och hälso- och sjukvårdslagen bli styrande även inom beroendevården, kan tillgängligheten till vård och behandling säkras för denna patientgrupp. Samtidigt är det viktigt att tillförsäkra att de personer med missbruks- eller beroendeproblematik som är i behov av sociala insatser garanteras det även när den regionala sjukvården är ensam huvudman för missbruks- och beroendevården. Samverkan måste fortsatt ske mellan kommun och region, men när det är en aktör som har huvudansvaret minskar risken för att personer hamnar mellan stolarna och blir utan vård och behandling. Det är avgörande med en sammanhållen vårdkedja från tidig upptäckt, via vård och behandling till boende, fritid och arbete. Här har kommunens socialtjänst en viktig roll i att säkerställa att det sociala stödet utgår ifrån den enskilda personens behov och situation. Det är också viktigt att den enskilde är delaktig i planeringen av insatserna.

Våld i nära relationer

Vi firar 100 år av demokrati i år då kvinnor både fick delta i riksdagsvalet och var valbara till riksdagens båda kamrar 1921. Ett viktigt jubileum. Men ofriheten finns kvar inom andra områden. Mäns våld mot kvinnor är ett samhällsproblem. Det har funnits länge och trots skarpare lagstiftning inom olika områden är ofriheten för den som utsätts för våld fortfarande kvar.

Om vi lämnar våldsutsatta åt sitt öde så legitimerar vi förövarnas våld och makt. Därför måste vi agera och det måste bli en förändring på riktigt. Problemet är att människor, oftast män, tar sig rätten att styra över en annan människa, att utöva makt och förvandla den andra människans liv till ett liv i ofrihet.

Våldet tar sig många olika uttryck – hot och ständiga repressalier om man inte lägger tidningen på rätt sätt på bordet eller något annat trivialt som utlöser aggressionen, hot som vapen för att utöva makt och förminska en annan människa. Hot som vapen leder till ofrihet. Våld som ofta är brutalt, ohyggligt brutalt. Kvinnan som vårdades på

akutens multitraumaenhet 17 gånger är ett sådant exempel. Att hon lever idag är ett mirakel. Men hennes liv präglas inte bara av våldet när det hände utan också av minnet av händelsen och av de skador våldet gav henne. Skador som lett till svår kronisk sjukdom som riskerar att förkorta hennes liv och som gör sig påmindas varje dag. Ofriheten finns kvar livslångt. Trakasserier av olika slag. Under relationen och efter relationen. Det ekonomiska våldet är ett exempel som drabbar många, även när – eller om – förövaren blir dömd fortsätter det ekonomiska våldet.

Det som beskrivs ovan är brutalt och det är ändå bara en skärva av den verklighet som är de våldsutsattas verklighet. Det är oftast kvinnor, ibland män, som är våldsutsatta. Det är ofta barn med när det händer; de är också utsatta för våld.

Just barnens situation är mycket svår. De bevittnar ofta när den ene föräldern mishandlar den andre föräldern. Ändå ska de vanligtvis efter en fällande dom ha fortsatt kontakt med den förälder de återkommande sett utöva våld och hot mot sin mamma eller pappa. Kanske utsätts också barnet själv för hot och våld. Är det rimligt att barn drabbas av ofrihet under sin uppväxt, att barn får bära med sig ofriheten under sitt liv?

Vi stiftar lagar till skydd, men ibland saknas tillräckligt med kunskap för att använda lagarna rätt. Andra gånger avslöjas stora revor i skydds nätet som gör att förövarna kan fortsätta utöva våld och makt och därmed begränsa friheten för den som de säger sig älska. Regeringen har den senaste tiden lämnat flera viktiga förslag, såväl i budgetpropositionen som i andra propositioner under 2021.

Kristdemokraterna har tidigare föreslagit att det införs sekretessbrytande bestämmelser mellan socialtjänsten, hälso- och sjukvården och polisen för att på så sätt kunna agera förebyggande. Därför välkomnar vi att regeringen nu infört en sekretessbrytande bestämmelse som gör det möjligt för socialtjänsten och hälso- och sjukvården att under vissa förutsättningar lämna uppgifter till Polismyndigheten i syfte att förebygga allvarligare vålds-, frids- eller sexualbrott mot närstående. Sekretessen ska få brytas om det på grund av särskilda omständigheter finns risk för att den enskilde mot den närstående kommer att begå ett sådant brott som avses i 3, 4 eller 6 kap. brottsbalken för vilket det inte är föreskrivet lindrigare straff än fängelse i ett år. Kristdemokraterna vill här gå längre än regeringen. Vi menar att brott som enligt straffskalan är mindre allvarliga än att de ger ett minimistraff om ett år bör kunna ingå i det som föranleder att den sekretessbrytande regeln kan användas. Kristdemokraterna menar att gränsen vid ett års fängelse är för högt satt och kan bli ett onödigt hinder i stödet till den utsatte. För den enskilde är det viktigaste att myndigheterna börjar samverka för att få stopp på situationen. Ett stödprogram för att bryta ett destruktivt beteende kan mycket väl sättas in i ett tidigare skede, om man får möjlighet att bryta sekretessen mellan myndigheterna. Personal inom socialtjänst och hälso- och sjukvård borde inte behöva tveka om huruvida man ska koppla in polisen för att bryta ett sådant mönster.

De sekretessbrytande reglerna är ett återkommande problem i svensk lagstiftning. De är ett hinder i det myndighetsgemensamma arbetet och behöver förändras.

Kristdemokraterna menar också att på polismans begäran ska sekretess alltid kunna brytas, men det måste också till generella regler som gör att sekretess kan brytas mellan andra myndigheter för att utreda eller förebygga brottslig verksamhet.

Vidare invänder Kristdemokraterna, liksom Polismyndigheten, mot att det endast är vissa brott enligt 3, 5 och 6 kap. BrB som sekretessen föreslås kunna brytas för. I och med denna snäva definition missar man exempelvis både barnpornografibrott och bortförande av ett barn från vårdnadshavare. Även mindre grova sexualbrott har lägre straffskala än ett års fängelse, t.ex. utnyttjande av person i beroendeställning, liksom

oaktsamma våldtäkter och sexuella övergrepp mot barn och vuxna. Samma sak gäller misshandel, vållande till annans död och en mängd andra brott. Detta bör ses över.

Kristdemokraterna anser att det är viktigt att kunskap om våld i nära relationer finns hos de handläggare som är i position att genomföra utredningar gällande detta område, för att de ska kunna utföras med god kvalitet. Kunskap om olika former av våld och dess konsekvenser och om att göra riskbedömningar är viktigt enligt Socialstyrelsen. Det är glädjande att, som 2019 års resultat visar, de flesta av kommunerna uppger att de har genomfört fortbildning för handläggare om våld i nära relationer det senaste året. Hela 95 procent av kommunerna har genomfört utbildning till handläggare som utreder våldsutsatta vuxna och 92 procent har genomfört utbildning för de handläggare som utreder barn som utsatts för eller bevittnat våld. Det är en ökning sedan 2016 med 11 respektive 13 procent¹⁵.

Det är av stor vikt att kvinnor som utsatts för misshandel, både fysiskt och psykisk, har möjlighet att lämna hemmet och relationen. Det är avgörande för många att våga och kunna ta steget ur ett negativt förhållande att det finns en säker plats att under en tid komma till. En plats som ger fysisk trygghet för kvinnan och eventuella barn samtidigt som man får både möta professionell hjälp och möta kvinnor som också utsatts för kvinnofridsbrott. Vi ser positivt på de ökade ambitionerna hos regeringen för att motverka våld i nära relationer. Men det kommer krävas mer.

Ofrihet är det som följer av brott och ska drabba förövaren. Den som utsatts för brott, brottsoffret, ska återfå friheten.

Hemlöshet

Bland de ekonomiskt och socialt mest utsatta i vårt samhälle finns de hemlösa. Kristdemokraterna arbetade i regeringsställning 2006–2014 målmedvetet med att stärka kunskapen om och hjälpinsatserna till hemlösa och de som ligger i riskzonen för hemlöshet. Den hemlöshetssamordnare som utsågs av alliansregeringen arbetade för att främja ett mer aktivt arbete och sprida fungerande metoder mot hemlöshet i kommunerna. En slutsats från arbetet är att alla kommuner i vilka det finns hemlöshet bland personer med beroendesjukdom bör arbeta utifrån den evidensbaserade modellen ”Bostad först”. Mer detaljer om modellen beskrivs nedan.

Kristdemokraterna vill fortsätta arbetet mot hemlöshet och har återkommande lyft förslag till regeringen. Men det är först i budgetpropositionen för 2022 som regeringen kommer med förslag mot hemlöshet. Vi välkomnar det och vi förutsätter att regeringen använder de vunna erfarenheter som finns runt om i landet, inte minst med Bostad först.

Avhysningar av barnfamiljer måste förebyggas så långt det är möjligt. Ytterligare åtgärder är att ställa krav på att de allmännyttiga bostadsbolagen avsätter 5 procent av all nybyggnation för sociala ändamål. Dessa 5 procent behöver inte nödvändigtvis erbjudas i det nybyggda beståndet utan kan med fördel hämtas från det befintliga. Samma krav bör ställas på privata aktörer när de får tilldelning av kommunal mark. Detta handlings sätt skulle öka tillgången på sociala bostäder vilket idag är en verklig bristvara.

¹⁵ Öppna jämförelser 2019 Våld i nära relationer, Socialstyrelsen 2019.

Bostad först – evidensbaserat och ekonomiskt effektivt

Under lång tid ansågs missbruk som något som handlade om personlig moral, eller snarare brist på densamma. Den allmänna uppfattningen var att personen med missbruksproblem visst kunde sluta, bara viljan fanns. Inte sällan var attityden mycket nedlåtande och ofta fick denne rådet att skärpa sig och ”uppföra sig som folk”.

Självklart fick denna attityd påverkan på hur det offentliga, i första hand socialtjänsten, såg på personen med missbruk eller beroende. Det handlade ofta om att personen skulle genomgå avgiftning och sedan bevisa för myndigheterna att man skärpt sig. Genom att uppfylla, ”bevisa”, att man klarat sig utan alkohol eller droger under en viss tid kunde man få mer handfast hjälp som korttidsboende, försöksboende och kommunala andrahandskontrakt. Socialförvaltningarna har i mångt och mycket blivit bostadsförmedlare istället för socialarbetare. Det finns en uppsjö av hinder för en bostadslös person att få tillgång till en bostad. Några exempel är att försörjningsstöd inte räknas som inkomst – detta gäller även vissa kommunala bostadsbolag – vilket omöjliggör ett eget boende. Det ställs upp regler om att du inte får ha husdjur och inte får använda alkohol/droger i någon form. Socialförvaltningen måste stå som hyresvärd och i sin tur hyra ut i andra hand. Du kan som boende tvingas acceptera att socialförvaltningen har rätt att på eget bevåg ha tillträde till lägenheten utan den boendes tillstånd.

Utifrån detta synsätt utvecklades den idag allt igenom dominerande trappstegsmodellen. Den går i korthet ut på att den missbrukande ställs inför ett antal olika ”trappsteg” som vart och ett innehåller olika slags krav som måste klaras av innan nästa trappsteg får äntras. Väldigt få personer med missbruksproblematik lyckas med alla dessa ”trappsteg” utan de misslyckas, och då tvingas de att börja om igen. Var och en inser att denna modell leder till det ena misslyckandet efter det andra, självförtroendet minskar, de sociala relationerna försvinner och inte sällan hamnar man i hemlöshet. Trots att erfarenheten visar att ytterst få personer med missbruksproblematik får permanent hjälp av denna modell så används den gång på gång, år efter år; det kan inte vara rimligt.

Idag har vi en annan syn på missbruk; vi vet att det är en beroendesjukdom och inte en svaghet i personligheten. Vi vet att en person med beroendesjukdom behöver kvalificerad hjälp under lång tid, men vi vet också att en trygg social situation medverkar till bättre resultat.

Det är här den evidensbaserade metoden ”Bostad först” kommer in i bilden, ett arbetssätt som tar sin utgångspunkt i att det första, och ibland enda, en hemlös person behöver är ett eget boende, en plats att kalla sitt hem. Egentligen är det självklart att om man är bostadslös så är det svårt att klara livet på ett bra sätt. Allt vardagligt blir plötsligt stora bekymmer. Var ska jag bo i natt? Var ska jag sköta min personliga hygien? Var ska jag träffa mina barn? Vart ska min post skickas? Bostad först är precis vad namnet säger: Man måste börja med bostaden och sedan erbjuda den hjälp den boende vill ha och är mottaglig för. De krav som ställs är de samma som för alla hyresgäster: betala hyran, sköt lägenheten och stör inte dina grannar.

Bostad först-modellen används i dag i många länder. Gemensamt är att 8 av 10 som fått en lägenhet klarar av att bo kvar i den långsiktigt. De betalar hyran, sköter lägenheten och stör inte grannarna. Detta är ett resultat som aldrig nås i den traditionella trappmodellen, där endast ett fåtal kommer så långt som till en egen lägenhet.

Bostad först är inte en lösning på alla problem, men däremot för många en förutsättning för att lyckas bli frisk från sin beroendesjukdom. Den som får ett Bostad först-

boende tenderar att minska sitt missbruk, får lättare att behålla sociala relationer och blir mer villig att erkänna sina problem och mer motiverad att genomgå behandling. Likaså bidrar den egna bostaden till att kontakter med barn, släktingar och vänner underlättas och kan återupptas vilket leder till en stabilare social situation. Genom att personen med missbruk eller beroendesjukdom förutom lägenhet också erbjuds stöd och hjälp utifrån sina behov så kan många återgå till ett liv som är mindre präglad av beroendesjukdomen.

Utöver det rent mänskliga finns det även en ekonomisk sida som klart talar till Bostad först fördel. I jämförelser med trappstegsmodellen blir kostnaden för en person i Bostad först mellan 100 000 och 200 000 kr lägre per person och år¹⁶. Detta skulle leda till betydande minskade samhällsliga kostnader.

Kristdemokraterna har lyckats få stöd för vårt förslag om inrättandet av en nationell expertgrupp för att vidareutveckla metoden Bostad först och bistå kommunerna i deras arbete med att införa Bostad först. Detta tillkännagavs regeringen under 2020. Expertgruppen ska också stödja kommunerna i deras arbete med metoden, som tar sin utgångspunkt i att det första och ibland enda en hemlös person behöver är ett eget boende. Vi välkomnar också att regeringen har gått Kristdemokraterna till mötes genom att ge Socialstyrelsen i uppdrag att bland annat ge förslag på åtgärder för att stödja kommunernas införande av insatsen Bostad först, i syfte att öka antalet inskrivna och öka följsamheten till Socialstyrelsens nationella riktlinjer.

Kristdemokraterna avsätter 200 miljoner kronor per år 2022–2024 för att införa Bostad först i hela landet. Fördelningen av dessa pengar sker genom att kommuner som inför nya Bostad först-boenden efter den 1 januari 2022 kan ansöka om 100 000 kronor för varje tillfört boende, vilket motsvarar 1,5–2 års hyra. Vi föreslår också att Socialstyrelsen ges i uppdrag att utarbeta regler för hur Bostad först ska vara den primära insatsen för hemlösa/bostadslösa personer med samtidig beroendesjukdom.

Acko Ankarberg Johansson (KD)

Pia Steensland (KD)

Christian Carlsson (KD)

Roland Utbult (KD)

¹⁶ Boverkets rapport Vad kostar Bostad Först 2015